

Sebastian STĘPIEŃ

Uniwersytet Jagielloński

s.r.stepien@wp.eu

SPRAWA WICEKONSUL DEVYANI KHOBRADE I KRYZYS W STOSUNKACH AMERYKAŃSKO-INDYJSKICH

ABSTRACT

In December 2013 Devyani Khobragade, deputy consul general of the Consulate General of India in New York, was charged with committing visa fraud and providing false statements in order to obtain a visa for her Indian domestic servant, whom she had paid illegally low wages. She was arrested the next day by agents of the State Department's Diplomatic Security Service and transferred into the custody of the U.S. Marshals Service. There she was subjected to a body-cavity search and placed in a holding cell with common criminals, before being released on bond later the same day. She had to surrender her passport and was barred from leaving New York. Her arrest and treatment received much public attention, causing angry protests in India, and sparked a full-scale diplomatic crisis between India and the United States. Indian authorities fully backed the diplomat, demanding an apology from the US State Department, and proceeded to retaliate against American diplomats when she was indicted. The crisis ended in May 2014 when the BJP party won national elections in India. This paper provides an in-depth analysis of this complex and unusual incident, including its causes and direct consequences for Indo-American relations.

Keywords: India, United States of America, diplomatic crisis, bilateral relations

Słowa kluczowe: Indie, Stany Zjednoczone Ameryki, kryzys dyplomatyczny, stosunki dwustronne

W grudniu 2013 roku doszło do niespotykanego w praktyce współczesnej dyplomacji incydentu, który wywołał poważne reperkusje w relacjach pomiędzy Republiką Indii i Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Aresztowanie Devyani Khobragade, wicekonsul Indii w Nowym Jorku, pod zarzutem dokonania oszustwa wizowego wywołało największy od wielu lat kryzys dyplomatyczny na linii Waszyngton–New Delhi. Reakcja indyjskiej opinii publicznej i przedstawicieli głównych sił politycznych była natychmiastowa i niezwykle ostra. Wybuchły liczne antyamerykańskie protesty uliczne, a politycy i urzędnicy najwyższego szczebla nie szczędzili amerykańskiej administracji twardych słów¹. Do końca marca 2014 roku ograniczono liczne przywileje, z których korzystali wcześniej amerykańscy dyplomaci, a czworo z nich musiało opuścić Indie w związku z tą sprawą. Przedłużające się napięcie w relacjach dwustronnych doprowadziło również do odwołania ze stanowiska ambasador Nancy Powell². Dopiero wybory parlamentarne z maja 2014 roku, w wyniku których władzę w Indiach przejęła opozycja, zepchnęły sprawę wicekonsul Khobragade na dalszy plan i umożliwiły poprawę stosunków.

Przedmiotem niniejszych rozważań jest wszechstronna analiza przyczyn, przebiegu i konsekwencji powyższego incydentu dyplomatycznego, który w sposób zasadniczy wpłynął na stan amerykańsko-indyjskich relacji w pierwszej połowie 2014 roku. Można bowiem postawić tezę, iż relacje te znalazły się w tym okresie w kryzysie, który został zapoczątkowany aresztowaniem Devyani Khobragade i zakończył się wraz z dojściem do władzy Indyjskiej Partii Ludowej (Bharatiya Janata Party – BJP), zainteresowanej ich naprawą w imię pragmatycznie rozumianego interesu narodowego, przede wszystkim w sferze gospodarczej i bezpieczeństwa. Wiele miejsca poświęcono również szerszemu kontekstowi politycznemu, prawnemu i międzynarodowemu analizowanych wydarzeń. Rozegrały się one bowiem na tle pogarszających się od pewnego czasu stosunków dwustronnych i nie ulega wątpliwości, że miało to istotny wpływ na reakcję strony indyjskiej.

Powszechne oburzenie wywołał w Indiach nie tylko fakt publicznego aresztowania wysokiej rangą urzędniczki konsularnej, ale przede wszystkim informacja o sposobie jej potraktowania w policyjnym areszcie. Została tam poddana kompletnej rewizji osobistej obejmującej miejsca intymne, mimo iż obiektywnie nie było to konieczne, a następnie osadzona w zbiorowej celi w oczekiwaniu na pierwsze posiedzenie sądu³. Zostało to odebrane przez stronę indyjską jako dalece upokarzające, zarówno dla niej osobiście, jak i dla całego reprezentowanego przez nią narodu⁴. Dla zdecydowanej większości in-

¹ *Devyani Khobragade Row. India Demands US Apology*, BBC News, 19 XII 2013, [online] <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-25446180>, 2 IV 2014.

² *US Ambassador to India Nancy Powell Resigns*, BBC News, 31 III 2014, [online] <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-26823844>, 3 VI 2014.

³ *India-US Row. What Happened When*, Aljazeera, 20 XII 2013, [online] <http://www.aljazeera.com/news/2013/12/india-us-row-what-happened-when-2013122053428986490.html>, 2 IV 2014.

⁴ *Indian Diplomat Devyani Khobragade Arrives in Delhi from US. Deal Reached After Rift Over Arrest and Strip-Search*, The Independent, 11 I 2014, [online] <http://www.independent.co.uk/>

dyjskiego społeczeństwa wizja takiego potraktowania kobiety o wysokiej pozycji społecznej – nie wspominając o dyplomacie – była trudna do wyobrażenia i spotkała się ze zdecydowanym sprzeciwem⁵. W odpowiedzi rząd Indii zlikwidował betonowe zapory ochronne wokół Ambasady Stanów Zjednoczonych w New Delhi i mocno ograniczył przywileje przysługujące amerykańskim dyplomatom. Odwołano lub odłożono w czasie liczne spotkania dwustronne oraz wizyty wysokich rangą polityków i urzędników państwowych. W krótkim czasie temperatura dwustronnych stosunków dyplomatycznych obniżyła się do poziomu nienotowanego co najmniej od końca lat 90. ubiegłego wieku⁶.

Należy podkreślić, iż działania amerykańskich władz zostały podjęte w związku ze sprawą, która – jakkolwiek niewątpliwie poważna – w normalnych warunkach nie powinna była doprowadzić do tak daleko idących konsekwencji. W praktyce stosunków dyplomatycznych problemy z dyplomatami naruszającymi prawa państwa przyjmującego są rozwiązywane możliwie dyskretnie i we współpracy z odpowiednimi władzami państwa wysyłającego, chyba że chodzi o najpoważniejsze przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu. Niewątpliwie amerykańscy urzędnicy, zarówno w Departamencie Stanu USA, jak i w Departamencie Sprawiedliwości, nie spodziewali się, iż podjęte przez nich działania wymkną się spod kontroli i doprowadzą do tak poważnych konsekwencji. Warto jednak zaznaczyć, że zatrzymanie wicekonsul Khobragade było wynikiem skomplikowanego splotu okoliczności i działań różnych podmiotów, zarówno po stronie amerykańskiej, jak i indyjskiej. Co więcej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Indii również nie skorzystało z okazji, by zawczasu podjąć skuteczne kroki, które pozwoliłyby na uniknięcie całego incydentu⁷.

Jak zaznaczono powyżej, omawiane wydarzenia rozegrały się na tle napiętych stosunków dyplomatycznych, przede wszystkim w związku z konfliktującymi pozycjami Indii i Stanów Zjednoczonych wobec wydarzeń politycznych w regionie Azji Południowej oraz sporami natury gospodarczej i handlowej, co zostanie szczegółowo omówione w dalszej części artykułu. Niewątpliwie poziom irytacji z powodu niektórych decyzji indyjskich władz był wysoki u wielu urzędników Departamentu Stanu USA zajmujących się tą częścią świata, jak również u dyplomatów w Ambasadzie Stanów Zjednoczonych w New Delhi⁸. W tym kontekście brak wzajemnego zrozumienia

news/world/americas/indian-diplomat-devyani-khobragade-leaves-us-after-rift-over-arrest-and-stripsearch-9050712.html, 2 IV 2014.

⁵ *US Prosecutor Defends Arrest and Strip-Search of Indian Diplomat*, The Guardian, 19 XII 2013, [online] <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/19/us-prosecutor-defends-arrest-strip-search-indian-diplomat>, 3 IV 2014.

⁶ W 1998 roku Stany Zjednoczone nałożyły na Indie szereg sankcji w odpowiedzi na przeprowadzony przez nie test nuklearny.

⁷ *Former US Official Criticises Handling of Indian Diplomat Devyani Khobragade's Case*, The Indian Express, 2 I 2014, [online] <http://archive.indianexpress.com/news/former-us-official-criticises-handling-of-indian-diplomat-devyani-khobragades-case/1214557>, 4 IV 2014.

⁸ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the Iceberg?*, Aljazeera, 23 XII 2013, [online] <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/12/nannygate-tip-iceberg-201312239514397207.html>, 3 IV 2014.

i życzliwości towarzyszący sprawie Devyani Khobragade wydaje się symptomatyczny dla całokształtu amerykańsko-indyjskich stosunków w 2013 roku. Wbrew zapewnieniom rzecznika Białego Domu z grudnia 2013 roku, iż sprawa ta stanowi *odosobniony incydent* i nie rzutuje na stan relacji pomiędzy Indiami i USA, które cieszą się *szeroką i głęboką przyjaźnią*, rzeczywistość tego okresu była zdecydowanie odmienna⁹. Skandal związany z aresztowaniem wicekonsul Khobragade nałożył się na trudny okres w stosunkach dwustronnych, doprowadzając do gwałtownego wybuchu antyamerykańskich nastrojów społecznych i dalszego pogorszenia wzajemnych relacji. Warto w tym kontekście przypomnieć, iż jeszcze w 2010 roku prezydent Barack Obama określał stosunki amerykańsko-indyjskie jako strategiczne partnerstwo pomiędzy dwiema największymi demokracjami świata, które zdefiniuje XXI wiek¹⁰.

Silna presja dyplomatyczna w połączeniu z perspektywą dalszego pogorszenia relacji dwustronnych i sytuacji amerykańskich dyplomatów w Indiach doprowadziła w styczniu 2014 roku do wynegocjowania swoistego kompromisu odnośnie do powrotu Devyani Khobragade do New Delhi. Departament Stanu USA zaakceptował jej transfer do stałego przedstawicielstwa Indii przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, co poszerzyło przysługujący jej immunitet i umożliwiło opuszczenie Stanów Zjednoczonych¹¹. Nie umorzono jednak postępowania karnego w jej sprawie, czego domagały się indyjskie władze. Zrodziło to szereg negatywnych konsekwencji, które zostaną przedstawione poniżej. W tym miejscu wystarczy nadmienić, iż sytuacja wicekonsul Khobragade nie zmieniła się w istotny sposób przez ponad rok od wniesienia przeciwko niej drugiego aktu oskarżenia w marcu 2014 roku i w dalszym ciągu pozostaje przedmiotem zainteresowania indyjskiej opinii publicznej¹². Jak już wspomniano, znacząca poprawa relacji w stosunkowo krótkim czasie stała się jednak możliwa dzięki wyborczemu zwycięstwu BJP, które przyniosło zmianę kursu polityki zagranicznej Indii¹³. Priorytetem nowego rządu stały się dobre stosunki ze Stanami Zjednoczonymi w imię narodowych interesów gospodarczych, co uruchomiło aktywne starania obydwu stron w tym kierunku przy jednoczesnym wyciszeniu sporu wokół pani wicekonsul. Proces ten zostanie omówiony w dalszej części niniejszego artykułu. W pierwszej kolejności należy jednak przedstawić przebieg i przyczyny analizowanego incydentu.

⁹ *Devyani Khobragade Issue. US Hopes Diplomat's Arrest Would Not Affect Bilateral Ties*, The Economic Times, 19 XII 2013, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-12-19/news/45377634_1_bilateral-ties-state-john-kerry-united-states-and-india, 3 IV 2014.

¹⁰ *Barack Obama Forges „Defining Partnership” With India*, BBC News, 8 XI 2010, [online] <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-11707976>, 2 IV 2014.

¹¹ *Khobragade Row. Here's How the Last Few Hours of Diplomat Crisis Played Out*, Hindustan Times, 12 I 2014, [online] <http://www.hindustantimes.com/india-news/khobragade-row-here-s-how-the-last-few-hrs-of-diplomat-crisis-played-out/article1-1171892.aspx>, 3 IV 2014.

¹² *Govt Trying to Get US Charges Against Khobragade Dropped. Sushma Swaraj*, Business Standard, 11 III 2015, [online] http://www.business-standard.com/article/pti-stories/govt-trying-to-get-us-charges-against-khobragade-dropped-115031100484_1.html, 22 III 2015.

¹³ L. Curtis, *Indispensable Partners – Re-Energizing U.S.-Indian Ties*, 16 VII 2014, The Heritage Foundation, [online] <http://www.heritage.org/research/testimony/2014/07/indispensable-partners-re-energizing-us-indian-ties>, 23 III 2015.

ARESztOWANIE DEVYANI KHOBRAgADE – PRZEBIEG I PRZYCZYNY

12 grudnia 2013 roku Devyani Khobragade została aresztowana przez agentów Służby Bezpieczeństwa Dyplomatycznego Departamentu Stanu USA (Diplomatic Security Service – DSS) na podstawie sądowego nakazu aresztowania wydanego dzień wcześniej¹⁴. DSS i prokuratura zarzuciły Khobragade, iż w listopadzie 2012 roku dopuściła się oszustwa w celu uzyskania amerykańskiej wizy dla zatrudnionej przez siebie w roli pomocy domowej Sangeety Richard. Powyższy czyn stanowi przestępstwo z artykułu 1546, tytuł 18 Kodeksu Stanów Zjednoczonych (United States Code). Zgodnie z amerykańskim prawem przestępstwo to jest zagrożone karą pozbawienia wolności do 10 lat. Zarzucono jej również świadome złożenie fałszywych oświadczeń wobec urzędników Departamentu Stanu oraz nakłonienie do tego samego Sangeety Richard. Czyn ten wypełnia znamiona przestępstwa z artykułu 1001, tytuł 18 Kodeksu Stanów Zjednoczonych i jest zagrożony maksymalną karą pięciu lat pozbawienia wolności.

Wicekonsul Khobragade powołała się na przysługujący jej immunitet dyplomatyczny, jednakże bezskutecznie. Zgodnie z ustaleniami zawartymi we wniosku o nakaz aresztowania, Devyani Khobragade przysługiwał jedynie immunitet konsularny, który zapewnia ochronę wyłącznie w zakresie czynności urzędowych¹⁵. Agenci DSS nie posiadali informacji o jej tymczasowej akredytacji w Stałym Przedstawicielstwie Republiki Indii przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, co miało zapewnić jej szerszy immunitet¹⁶. Pozwala to przypuszczać, iż procedura akredytacji nie została prawidłowo dopełniona przez urzędników indyjskiego MSZ. Kobieta została następnie przewieziona do budynku sądu federalnego na Manhattanie i przekazana funkcjonariuszom United States Marshals Service (USMS), federalnej jednostki policyjnej zajmującej się strażeniem i transportem więźniów. Została tam poddana pełnej rewizji osobistej – procedurze niemal identycznej do tej, której poddawane są na amerykańskich lotniskach osoby podejrzwane o przemyt narkotyków – i osadzona w zbiorowej celi w oczekiwaniu na wstępne posiedzenie sądu¹⁷. Po kilku godzinach oczekiwania stanęła przed obliczem sędziego, który wyznaczył kaucję w wysokości 250 tys. USD. Kwota ta została w niedługim czasie wpłacona przez przedstawicieli Ambasady Indii¹⁸. Sąd zakazał wice-

¹⁴ DSS jest formacją policyjną w ramach Biura Bezpieczeństwa Dyplomatycznego Departamentu Stanu USA i prowadzi dochodzenia w sprawach dotyczących dyplomatów.

¹⁵ J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2002, s. 476.

¹⁶ *Devyani Khobragade Deputed to UN, Had Full Immunity When Arrested*, The Times of India, 27 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Devyani-Khobragade-deputed-to-UN-had-full-immunity-when-arrested/articleshow/27987487.cms?referral=PM>, 6 IV 2014.

¹⁷ *Outrage in India, and Retaliation, Over a Female Diplomat's Arrest in New York*, The New York Times, 17 XII 2013, [online] http://www.nytimes.com/2013/12/18/world/asia/outrage-in-india-over-female-diplomats-arrest-in-new-york.html?_r=1&, 4 IV 2014.

¹⁸ *Devyani Khobragade. India-US Diplomat Row Escalates*, BBC News, 17 XII 2013, [online] <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-25411876>, 5 IV 2014.

konsul Khobragade opuszczania terytorium Stanów Zjednoczonych i zarządził zatrzymanie jej paszportu.

Po powrocie na teren ambasady Devyani Khobragade wystosowała list do swoich kolegów z Ministerstwa Spraw Zagranicznych i indyjskiej Służby Zagranicznej, którego treść w niedługim czasie została upubliczniona. Napiisała w nim między innymi, iż została w areszcie poddana uwłaczającemu godności traktowaniu, takiemu jak „powtarzające się zakuwanie w kajdanki, rozbieranie, oględziny miejsc intymnych i pobieranie materiału genetycznego”, a także wspomniała o umieszczeniu jej w jednej celi „z pospolitymi przestępcami i narkomanami”¹⁹. W ciągu kilku dni informacje o jej aresztowaniu i sposobie potraktowania doprowadziły do wybuchu powszechnego oburzenia w całych Indiach, począwszy od najważniejszych w państwie polityków, a kończąc na zwykłych obywatelach zbierających się, by protestować na ulicach miast²⁰.

W odpowiedzi na powyższe zarzuty o niewłaściwe i upokarzające potraktowanie reprezentanta obcego państwa zarówno USMS, jak i prokuratura wydały publiczne oświadczenia. Rzeczniczka USMS poinformowała, iż rewizja osobista jest *standardową praktyką stosowaną automatycznie wobec wszystkich aresztantów przetrzymywanych w celach sądów federalnych w Nowym Jorku i stykających się z innymi więźniami*, a także iż obejmuje ona jedynie *wizualną inspekcję wszystkich otworów cielesnych podejrzanego*²¹. Z kolei prokurator Preet Bharara w swoim oświadczeniu z 19 grudnia 2013 roku stwierdził, iż aresztowanie wicekonsul Khobragade zostało przeprowadzone w *możliwie dyskretny sposób*, zgodny z wszelkimi obowiązującymi procedurami, a agenci DSS potraktowali ją *z kurtuazją daleko wykraczającą poza to, co przysługuje zazwyczaj innym oskarżonym, z których większość jest obywatelami amerykańskimi*²². Zastrzegł również, iż rewizja osobista jest *standardową praktyką stosowaną wobec wszystkich podejrzanych [...] aby upewnić się, iż zatrzymane osoby nie posiadają przy sobie przedmiotów zagrażających bezpieczeństwu innych więźniów lub im samym* [...] ²³.

Fakt coraz powszechniejszego stosowania w ostatnich latach praktyki automatycznych rewizji osobistych – tzw. *strip-search* – w amerykańskim więziennictwie nie ulega niestety wątpliwości²⁴. W wielu stanach nie ograniczają się one do osób odbywających wyroki w więzieniach, ale dotyczą również aresztantów oczekujących na pierwsze po-

¹⁹ *Devyani Khobragade Letter to Her Colleagues. The Full Text*, The Washington Post, 18 XII 2013, [online] http://www.washingtonpost.com/world/devyani-khobragade-letter-to-her-colleagues-the-full-text/2013/12/18/aaad7018-6804-11e3-ae56-22de072140a2_story.html, 5 IV 2014.

²⁰ *Outrage in India, and Retaliation...*

²¹ *Kerry Expresses Regret Over Strip Search of Arrested Indian Diplomat*, CBS News, 18 XII 2013, [online] <http://www.cbsnews.com/news/kerry-expresses-regret-over-strip-search-of-arrested-indian-diplomat>, 6 IV 2014. Tłumaczenia tekstów obcojęzycznych, jeśli nie zaznaczono inaczej: S. Stępień.

²² *Statement of Manhattan U.S. Attorney Preet Bharara On U.S. v. Devyani Khobragade*, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 18 XII 2013, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/December13/KhobragadeStatement.php>, 8 III 2014.

²³ Tamże.

²⁴ *In U.S. Justice System, the Strip-Search is Common Practice*, Chicago Tribune, 19 XII 2013, [online] http://articles.chicagotribune.com/2013-12-19/news/sns-rt-us-india-usa-stripsearches-20131219_1_u-s-marshals-service-strip-search-justice-system, 7 IV 2014.

siedzenie sądu²⁵. W opinii wielu organizacji pozarządowych broniących swobód obywatelskich praktyka ta stała się źródłem licznych nadużyć i problemów, a nierzadko sytuacji wręcz kuriozalnych²⁶. Również pośród federalnych sądów apelacyjnych dla poszczególnych okręgów brak zgody co do dopuszczalności automatycznego przeprowadzania rewizji osobistej aresztantów – w przeciwieństwie do dominującej wcześniej praktyki, która wymaga uzasadnionego podejrzenia ukrywania kontrabandy – a orzecznictwo Sądu Najwyższego w kwestii konstytucyjności tej praktyki jest dalekie od klarowności²⁷. Trudno się zatem dziwić, iż powyższa argumentacja ze strony prokuratury oraz USMS nie przekonała przedstawicieli indyjskich władz i opinii publicznej, tym bardziej że nie była ona do końca precyzyjna. Jak wynika bowiem z przepisów regulujących przeprowadzanie przeszukań i rewizji przez funkcjonariuszy USMS – z którymi można się było łatwo zapoznać jeszcze w styczniu 2014 roku, zanim zniknęły one ze strony internetowej tej agencji – nie stanowiły one podstawy do przeprowadzania automatycznych rewizji osobistych wszystkich aresztantów²⁸. Wręcz przeciwnie, zawierały precyzyjny katalog okoliczności, w jakich taka procedura była uzasadniona, z których żadna nie zaistniała w przypadku Devyani Khobragade.

W swoim oświadczeniu prokurator Bharara nie tylko usprawiedliwiał działania podjęte przez DSS, prokuraturę i USMS – które były dalekie od przyjętej dotychczas praktyki postępowania w sprawach dotyczących przedstawicieli obcych państw – ale też wyraził zdumienie brakiem społecznego oburzenia wobec zachowania wicekonsul Khobragade²⁹. Warto zatem poświęcić miejsce na omówienie czynów, które zdaniem nowojorskiej prokuratury uzasadniały naruszenie dotychczasowej praktyki dyplomatycznej i potraktowanie przedstawiciela obcego państwa w opisany powyżej sposób.

Akt oskarżenia z 10 stycznia 2014 roku prezentuje następującą wersję wydarzeń³⁰. W 2012 roku Devyani Khobragade otrzymała przydział do konsulatu generalnego Indii w Nowym Jorku na stanowisko zastępcy konsula generalnego ds. politycznych, ekonomicznych, handlowych i spraw kobiet. W związku z tym postanowiła zatrudnić Sangeetę Richard, która miała zajmować się jej nowojorskim mieszkaniem i dwójką dzieci³¹. Praktyka zabierania ze sobą pomocy domowej na placówkę dyplomatycz-

²⁵ D. Ha, *Blanket Policies for Strip Searching Pretrial Detainees. An Interdisciplinary Argument for Reasonableness*, „Fordham Law Review” 2010-2011, Vol. 79, nr 6, s. 2745.

²⁶ *Supreme Court Ruling Allows Strip Searches for Any Arrest*, The New York Times, 2 IV 2012, [online] http://www.nytimes.com/2012/04/03/us/justices-approve-strip-searches-for-any-offense.html?pagewanted=all&_r=0, 9 IV 2014.

²⁷ D. Ha, *Blanket Policies...*, s. 2744.

²⁸ *Search on Devyani May Even Be Illegal*, The Times of India, 19 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Search-on-Devyani-may-even-be-illegal/articleshow/27611083.cms?referral=PM>, 9 IV 2014.

²⁹ *Statement Of Manhattan U.S. Attorney Preet Bharara...*

³⁰ *Manhattan U.S. Attorney Announces Arrest Of Indian Consular Officer For Visa Fraud And False Statements In Connection With Household Employee's Visa Application*, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 13 XII 2013, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/December13/KhobragadeArrestPR.php>, 13 IV 2014.

³¹ *United States v. Devyani Khobragade – Complaint*, The United States Attorney's Office – Southern

ną jest zresztą powszechna wśród indyjskich dyplomatów. Kobiety umówiły się, iż Richard będzie otrzymywał miesięczne wynagrodzenie w wysokości 30 tys. rupii indyjskich, czyli kwotę około 573 USD³². Aby zatrudnić Sangeetę Richard w Nowym Jorku, Khobragade musiała uzyskać dla niej specjalny paszport służbowy oraz amerykańską tymczasową wizę A-3. Według ustaleń agentów DSS wypełniła ona odpowiedni wniosek wizowy w imieniu Richard, co jest o tyle istotne, że w rubryce dotyczącej miesięcznych dochodów pracownika wpisana została nieprawdziwa kwota 4,5 tys. USD³³.

Na użytek procedury wizowej kobiety zawarły fikcyjną umowę o pracę, datowaną na 11 listopada 2012 roku. Umowa ta została sporządzona według wzoru Departamentu Stanu USA i była w pełni zgodna z amerykańskimi wymaganiami formalnymi³⁴. W szczególności, zgodnie z postanowieniami tej umowy, Richard miała otrzymywać stawkę godzinową w wysokości 9,75 USD – a zatem minimalne wynagrodzenie za godzinę obowiązujące w tym czasie w stanie Nowy Jork – i pracować przez 40 godzin w tygodniu³⁵. Akt oskarżenia podkreśla, iż w rzeczywistości Khobragade płaciła Richard uzgodnioną pierwotnie kwotę 30 tys. rupii miesięcznie. Zdaniem prokuratury Richard musiała jednak pracować zazwyczaj przez ponad 100 godzin tygodniowo. Inne zapisy umowy stanowiły, iż wypłata wynagrodzenia będzie dokonywana co dwa tygodnie przelewem na konto zatrudnionej. Dodatkowo Sangeecie Richard miała przysługiwać określona liczba dni wolnych od pracy. Z jej zeznań wynika jednak, iż zapisy te nie były w praktyce respektowane, a wynagrodzenie było wpłacane na jej indyjskie konto bankowe przez krewnego Khobragade, co było niezgodne z obowiązującymi przepisami. Zdaniem prokuratury wicekonsul od początku nie zamierzała stosować się do zapisów powyższej umowy i świadomie wprowadziła w błąd urzędników Ambasady USA w New Delhi. Świadczy o tym zwłaszcza druga umowa – określana w akcie oskarżenia jako *rzeczywista umowa o pracę* – sporządzona 23 listopada 2012 roku, gdy Richard przeszła już pomyślnie procedurę wizową³⁶. O ile strony nowej umowy oraz zakres obowiązków pozostały identyczne, to już zapisy dotyczące wynagrodzenia, czasu pracy, dni wolnych i pozostałych istotnych warunków zatrudnienia zostały całkowicie zmienione.

Według nowej umowy Sangeeta Richard miała otrzymywać ustalone pierwotnie wynagrodzenie miesięczne w wysokości 30 tys. rupii – w tym 5 tys. rupii za nadgodziny, bez względu na ich faktyczną liczbę. Punkt mówiący o 40-godzinym tygodniu pracy został zastąpiony zapisem przyznającym pracownikowi *co najmniej jeden pełny dzień*

District of New York, 12 XII 2013, s. 6, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/December13/KhobragadeArrestPR/Khobragade,%20Devyani%20Complaint.pdf>, 13 IV 2014.

³² *United States v. Devyani Khobragade – Indictment*, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 9 I 2014, s. 6, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/January14/KhobragadeIndictment/Khobragade,%20Devyani%20Indictment.pdf>, 14 IV 2014.

³³ *United States v. Devyani Khobragade – Complaint...*, s. 6.

³⁴ *United States v. Devyani Khobragade – Indictment...*, s. 4.

³⁵ Tamże, s. 9.

³⁶ Tamże, s. 11.

*wolny w tygodniu*³⁷. Jak wykazała prokuratura, 30 tysięcy rupii w przeliczeniu na dolary amerykańskie dawało kwotę 3,3 USD za godzinę przy założeniu 40-godzinnego tygodnia pracy. Stawka godzinowa, którą otrzymywała Richard, była zatem w najlepszym przypadku trzykrotnie niższa od stawki minimalnej obowiązującej w stanie Nowy Jork. Z nowej umowy zostały usunięte zapisy dotyczące sposobu wypłaty wynagrodzenia, dni wolnych od pracy, jak również ogólny zapis mówiący o obowiązku przestrzegania przez pracodawcę amerykańskiego prawa federalnego i stanowego. Nie trzeba dodawać, iż fakt jej zawarcia został zatajony przed władzami amerykańskimi³⁸.

Z powyższych ustaleń, opisanych szczegółowo w akcie oskarżenia, wynika niezbicie, iż wicekonsul Khobragade rzeczywiście dopuściła się oszustwa w celu uzyskania wizy dla swojej pracownicy. Jak już wspomniano powyżej, prawo amerykańskie traktuje taki czyn bardzo poważnie. Nie sposób kontestować dowodów przedstawionych przez prokuraturę w tej kwestii. Jednakże ustalenie tego faktu nie wystarczy, aby w pełni zrozumieć przyczyny wydarzeń, które rozegrały się na przełomie 2013 i 2014 roku, jak również zasadniczo odmienne ich interpretacje w Indiach i w Stanach Zjednoczonych. W tym celu należy przedstawić pozostałe, istotne dla sprawy fakty. Dobrym punktem wyjścia może być wersja wydarzeń prokuratury, opierająca się na zeznaniach Sangeety Richard. Wynika z niej, iż była ona źle traktowana i zmuszona do pracy przez siedem dni w tygodniu, w łącznym wymiarze *pomiędzy 94 a 109 godzin*³⁹. Otrzymywała jedynie kilka godzin czasu wolnego w niedziele. Rozczarowana wyczerpującymi warunkami pracy i niską pensją poprosiła wicekonsul Khobragade o rozwiązanie umowy. Spotkała się jednak z odmową, a nie mając możliwości powrotu do Indii bez jej zgody, 22 czerwca 2013 roku opuściła mieszkanie rodziny Khobragade i zwróciła się o pomoc do organizacji pozarządowej pomagającej między innymi ofiarom handlu ludźmi⁴⁰. Organizacja ta skontaktowała ją następnie z odpowiednimi służbami w Departamencie Stanu USA.

Według aktu oskarżenia Devyani Khobragade i powiązane z nią osoby podjęły działania w celu wywarcia silnej presji na Sangeetę Richard i jej rodzinę, aby powstrzymać ją od kontaktu z amerykańskimi władzami. Kulminacją tych działań było formalne oskarżenie jej o oszustwo i próbę wymuszenia. Pierwsze zawiadomienie o popełnieniu przez Richard wymienionych powyżej przestępstw (First Information Report – FIR) zostało skierowane do indyjskich władz 2 lipca 2013 roku za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁴¹. Spowodowało to zainicjowanie postępowania karnego przed sądem w New Delhi. W jego wyniku 19 listopada 2013 roku został wydany nakaz aresztowania Richard pod zarzutem *wymuszenia, oszustwa i udziału w spisku*⁴². Na nie-
szczęście dla samej wicekonsul Khobragade we wspomnianym powyżej zawiadomieniu FIR oświadczyła ona między innymi, iż wynagrodzenie Richard wynosiło 30 tys. rupii

³⁷ Tamże, s. 13.

³⁸ Tamże, s. 14.

³⁹ Tamże, s. 15.

⁴⁰ Tamże, s. 16.

⁴¹ Tamże, s. 18.

⁴² Tamże, s. 17.

miesięcznie. Z kolei przedstawiciel Khobragade przestawił sądowi w New Delhi kopię umowy, zawierającą w szczególności postanowienie o stawce godzinowej w wysokości 9,75 USD. Co więcej, kopia ta miała rozmaite braki formalne i była ewidentnie fałszywa⁴³. Powyższe rozbieżności uwiarygodniły w oczach funkcjonariuszy DSS twierdzenia Sangeety Richard i dodatkowo uprawdopodobniły popełnienie przez wicekonsul Khobragade przestępstwa wizowego.

Agencji DSS ustalili również, iż wicekonsul podlegała jurysdykcji karnej amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości, co umożliwiło jej aresztowanie i postawienie zarzutów. Z formalnego punktu widzenia sytuacja mogła się zatem wydawać klarowna, a działania DSS i prokuratury uzasadnione. Należy jednak pamiętać, że o ile zdarzają się dyplomaci wchodzący w poważny konflikt z prawem państwa przyjmującego, to już decyzja o publicznym aresztowaniu takiej osoby i postawieniu jej zarzutów bez uprzedzenia jej zwierzchników należy do rzadkości. W praktyce dyplomatycznej podobne sprawy są zazwyczaj rozwiązywane możliwie dyskretnie, a problematyczni funkcjonariusze wracają do swoich państw i tam ponoszą ewentualne konsekwencje. Rzecz jasna, nie umknęło to uwagi dziennikarzy i komentatorów, którzy formułowali rozmaite teorie, próbując odpowiedzieć na pytanie, dlaczego w tym przypadku stało się inaczej. Dotyczy to szczególnie przedstawicieli indyjskiej prasy, którzy drobiazgowo analizowali każdy aspekt sprawy Devyani Khobragade, podając przy okazji w wątpliwość niektóre twierdzenia prokuratury. Warto wymienić dwie z tych wątpliwości, gdyż były one w dużym stopniu uzasadnione i nie bez znaczenia dla reakcji strony indyjskiej.

Pierwszą kwestią jest zarzut złego traktowania Sangeety Richard przez wicekonsul Khobragade. Wersja prokuratury w tym zakresie opiera się wyłącznie na zeznaniach samej Richard, którym druga strona sporu zdecydowanie zaprzecza. Według zapewnień adwokata Devyani Khobragade było wręcz przeciwnie, a Richard zapewniono wygodne warunki i znaczną swobodę⁴⁴. W szczególności posiadała ona własny pokój w mieszkaniu rodziny Khobragade i miała co do zasady wolne sobotnie popołudnia i niedziele. Należy stwierdzić, iż w oparciu o dostępne publicznie informacje nie jest możliwe ustalenie, czyja wersja jest prawdziwa. Warto jednak zauważyć, że tekst aktu oskarżenia jest w tej kwestii lakoniczny i ogranicza się w zasadzie do niezbędnego minimum warunkującego przyznanie statusu ofiary handlu ludźmi, co w przypadku Sangeety Richard nastąpiło w listopadzie 2013 roku⁴⁵. Prokuratura nie mogła sobie bowiem pozwolić na utratę kluczowego świadka, który w innym razie przebywałby na terytorium USA nielegalnie. Legalizując pobyt Richard poprzez nadanie jej takiego statusu, można było uzasadnić odmowę wydania jej indyjskim władzom i skorzystać z jej zeznań przeciwko wicekonsul Khobragade. Było to możliwe dzięki stosunkowo elastycznej definicji po-

⁴³ Tamże, s. 19.

⁴⁴ *Sangeeta Richard's Diary Says She Was Happy. Devyani Khobragade's Sister*, The Economic Times, 20 XII 2013, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-12-20/news/45418087_1_sister-diary-diplomat, 18 IV 2014.

⁴⁵ *Richard Family Flight Plan Drawn Up By Nexus of US Diplomats*, The Sunday Standard, 19 I 2014, [online] <http://www.newindianexpress.com/thesundaystandard/Richard-Family-Flight-Plan-Drawn-Up-By-Nexus-of-US-Diplomats/2014/01/19/article2007069.ece>, 19 IV 2014.

jęcia ofiary handlu ludźmi, zawartej w rozdziale 78, tytuł 22 Kodeksu Stanów Zjednoczonych⁴⁶. Warto jednak zauważyć, że gdyby nawet uznać wersję Richard za prawdziwą, to przyznanie takiego statusu wymagało zastosowania bardzo przychylniej interpretacji przepisów przez zajmujących się tą sprawą urzędników.

Przyznanie Sangeecie Richard statusu ofiary handlu ludźmi i związanej z nim specjalnej wizy T zrodziło silne wątpliwości indyjskiej opinii publicznej co do jej prawdziwości. Argumentowano, iż prokuratura nie przedstawiła żadnych dowodów na poparcie zarzutów o maltretowaniu Richard, podczas gdy ona sama miała silną motywację, by w nieprawdziwy sposób przedstawić swoją sytuację w celu uzyskania wspomnianej wyżej wizy. Według podejrzeń dużej części opinii publicznej w Indiach taki obrót spraw mógł być od początku celem Richard⁴⁷. Wiza T daje bowiem prawo czasowego pobytu i pracy na terytorium Stanów Zjednoczonych osobom, które zdecydują się na współpracę z organami ścigania i złożą zeznania przed sądem⁴⁸. Otwiera również drogę do ewentualnego uzyskania prawa stałego pobytu. Na marginesie warto zauważyć, że prokuratura nie przedstawiła wicekonsul Khobragade zarzutu handlu ludźmi, pomimo iż Sangeetę Richard uznano za ofiarę tego procederu, co stanowi ciekawy przykład niekonsekwencji prokuratorskiej. Można zatem postawić tezę, że był to jedynie kreatywny wybieg, podczas gdy rzeczywistość była bliższa zapewnieniom wicekonsul Khobragade. Z punktu widzenia prokuratury nie miało to jednak znaczenia w sytuacji, gdy posiadała ona dowody na popełnienie przez nią oszustwa wizowego i wolę postawienia jej zarzutów.

Drugą kwestią jest interpretacja działań podjętych przez Devyani Khobragade po zniknięciu Richard. Z dostępnych informacji wyłania się bowiem znacznie bardziej złożony obraz sytuacji niż przedstawiony w akcie oskarżenia, gdzie pominięto szereg istotnych faktów⁴⁹. Przede wszystkim chodzi o żądania Sangeety Richard wobec Khobragade, przekazane w rozmowie telefonicznej z 1 lipca 2013 roku i na spotkaniu, które odbyło się tydzień później w obecności przedstawicieli Konsulatu Generalnego Indii. Dotyczyły one w szczególności rozwiązania umowy o pracę, umożliwienia legalnego pobytu w Stanach Zjednoczonych i pieniędzy za okres przepracowany niezgodnie z amerykańskimi przepisami⁵⁰. W przypadku odmowy Richard miała zagrozić zawiadomieniem odpowiednich władz o nielegalnych działaniach wicekonsul Khobra-

⁴⁶ Pełny tekst Kodeksu Stanów Zjednoczonych jest dostępny przykładowo na stronie internetowej Wydziału Prawa Uniwersytetu Cornell. Zob. <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/7102>, 20 IV 2014.

⁴⁷ *Mangled Messages*, „The Economist” 2014, 4 I, s. 31.

⁴⁸ *Was US Govt Aware of Whereabouts of Devyani Khobragade's Maid?*, The Economic Times, 18 XII 2013, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-12-18/news/45338377_1_maid-whereabouts-government, 21 IV 2014.

⁴⁹ *Decoding the Khobragade Controversy. How a Row Over a Maid's Visa Sparked a Full-Scale Diplomatic Incident*, Mail Online India, 18 XII 2013, [online] <http://www.dailymail.co.uk/indiahome/indianews/article-2526067/Decoding-Khobragade-controversy-How-row-maids-visa-sparked-scale-diplomatic-incident.html>, 24 IV 2014.

⁵⁰ *Timeline of Devyani Khobragade Case*, The Times of India, 18 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Timeline-of-Devyani-Khobragade-case/articleshow/27601818.cms?referral=PM>, 25 IV 2014.

gade. Nie wyraziła też zgody na powrót do Indii i polubowne rozwiązanie sporu, do czego namawiali ją urzędnicy konsularni. W odpowiedzi indyjskie MSZ unieważniło jej paszport, co oznaczało, iż od tego momentu przebywała ona w USA nielegalnie, i poinformowało o zaistniałej sytuacji Departament Stanu, licząc na pomoc ze strony jego służb⁵¹. Z kolei wicekonsul Khobragade – za radą i w porozumieniu ze swoimi przełożonymi – zawiadomiła indyjskie władze o bezprawnych jej zdaniem działaniach Richard, w tym o przywłaszczeniu przez nią między innymi telefonu i kompletu dokumentów związanych z jej zatrudnieniem⁵².

REAKCJA OPINII PUBLICZNEJ I WŁADZ INDII ORAZ SZERSZY KONTEKST POLITYCZNY

Zgłaszane przez indyjskich dziennikarzy wątpliwości pozwoliły na postawienie tezy, iż jedynym niepodważalnym elementem aktu oskarżenia był sam fakt dopuszczenia się przez Devyani Khobragade przestępstwa wizowego i powiązane z tym naruszenie przepisów o płacy minimalnej. W zasadzie wszystkie pozostałe okoliczności przedstawione w akcie oskarżenia, a przede wszystkim ich interpretacja, zostały zakwestionowane w świetle dodatkowych informacji opublikowanych w amerykańskich i indyjskich mediach. Celowała w tym zwłaszcza opinia publiczna w Indiach, która w zdecydowanej większości nie dała wiary Sangeecie Richard i stanęła po stronie wicekonsul Khobragade⁵³. Rzecz jasna, nie negowano faktu podania przez nią nieprawdziwych informacji we wniosku o wizę dla Richard i sporządzenia fałszywej umowy o pracę na użytek amerykańskich władz. Niemniej jednak podkreślano, iż jest to powszechna praktyka wśród dyplomatów z tej części świata i wcześniej nikogo z tego powodu nie karano, nie wspominając o publicznym aresztowaniu i perspektywie procesu karnego⁵⁴. Argumentowano również, iż postępowanie to wynika przede wszystkim z nieprzystających do rzeczywistości wymagań stawianych przez amerykańskie przepisy. Po pierwsze koncepcja 40-godzinnego tygodnia pracy dla pomocy domowej, która mieszka w obcym państwie razem z rodziną dyplomaty, jest w praktyce niezmiernie trudna do zrealizowania. Specyficzny charakter pracy dyplomaty oraz naturalny fakt zamieszkiwania zatrudnionej osoby pod tym samym adresem sprawiają, że precyzyjne wydzielenie jej czasu pracy jest bardzo trudne. Nie da się

⁵¹ Jak wynika z późniejszych oświadczeń MSZ Indii, rozwój sytuacji po 1 lipca 2013 roku doprowadził ministerstwo do wniosku, iż postanowiła ona oszukać Devyani Khobragade i podstępem wyemigrować do Stanów Zjednoczonych. Zalecono więc wicekonsul podjęcie szeregu kroków prawnych w Indiach, aby uprzedzić potencjalnie szkodliwe działania ze strony jej byłej pracownicy.

⁵² Ten ostatni fragment dostarcza odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób Sangeeta Richard weszła w posiadanie umowy z 23 listopada 2012 roku, która następnie stała się głównym dowodem przeciwko wicekonsul Khobragade.

⁵³ *Mangled Messages*, s. 31.

⁵⁴ *India Urges US to Drop Charges Against Diplomat Devyani Khobragade*, The Guardian, 19 XII 2013, [online] <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/19/india-us-drop-charges-diplomat-devyani-khobragade>, 26 IV 2014.

zatem stwierdzić, czy Sangeeta Richard faktycznie pracowała średnio ponad 100 godzin tygodniowo⁵⁵. Po drugie zwrócono uwagę na to, że w warunkach indyjskich wynagrodzenie miesięczne w wysokości 30 tys. rupii byłoby dla służby domowej bardzo atrakcyjne, a ścisłe przestrzeganie amerykańskich przepisów dotyczących płacy minimalnej w praktyce uniemożliwiłoby zatrudnianie takich osób przez dyplomatów, gdyż koszty okazałyby się zbyt wysokie⁵⁶. Podkreślano fakt, iż pomoc domowa zatrudniona na podstawie wizy A-3 nie może podjąć innego zatrudnienia, a po ustaniu stosunku pracy musi powrócić do swojego kraju. Zgodnie z tą logiką warunki pracy i płacy takiej osoby nie powinny więc być porównywane z sytuacją pracowników w państwie przyjmującym. Co więcej, ścisłe przestrzeganie amerykańskich przepisów prowadziłoby do absurdu, kiedy indyjska pomoc domowa – która nie ponosi kosztów mieszkania i żywienia, gdyż pracodawcy nie wolno dokonywać tego typu potrąceń – byłaby w zdecydowanie korzystniejszej sytuacji od wielu amerykańskich pracowników.

Taka argumentacja sprawiła, iż szeroko rozumianej opinii publicznej w Indiach trudno było sympatyzować z Sangeetą Richard, zwłaszcza gdy jej zarzuty odnośnie do złego traktowania okazały się wątpliwe. To raczej Devyani Khobragade została uznana za ofiarę całej sytuacji, zwłaszcza w kontekście upokarzających praktyk, które stosowano względem niej w policyjnym areszcie. Komentarz tygodnika „The Economist” trafnie zauważa, iż zdecydowana większość dobrze sytuowanych i wykształconych Hinduśców zatrudnia służbę domową i wydaje się instynktownie rozumieć tło całej sprawy⁵⁷. Dominuje pośród nich przekonanie, że oto sprytna służąca pragnąca lepszego życia w Ameryce uknuła intrygę przeciwko swojemu pracodawcy i skutecznie wykorzystywała błędy Khobragade, jak również naiwność Amerykanów z pomagającej jej organizacji pozarządowej. Z kolei wielu komentatorów w Indiach uznało fakt bezkrytycznego opowiedzenia się DSS i prokuratury po stronie Richard za działanie cyniczne, służące jedynie przyłapaniu wysokiego rangą zagranicznego funkcjonariusza na przestępstwie. Trudno się jednak dziwić ambitnym prokuratorom, że postanowili podjąć kroki przeciwko wicekonsul Khobragade w sytuacji, gdy dysponowali silnymi dowodami w postaci dokumentów dostarczonych przez świadka, za którym stała w dodatku szanowana organizacja pozarządowa. Z drugiej strony można było oczekiwać, iż Departament Stanu USA będzie zdecydowanie bardziej wyczulony na implikacje polityczne działań prokuratury i powstrzyma ją przed zbyt drastycznymi krokami.

Warto zauważyć, iż początkowa otwartość Devyani Khobragade i jej przełożonych w kontaktach z urzędnikami Departamentu Stanu USA świadczyła o takim właśnie założeniu co do ich postawy⁵⁸. Urzędnicy MSZ Indii ewidentnie zakładali, iż mogą w tej sprawie liczyć na pełną kooperację za strony Amerykanów. W pierwszych tygo-

⁵⁵ *United States v. Devyani Khobragade – Indictment...*, s. 5.

⁵⁶ *India Urges US to Drop Charges Against Diplomat...*

⁵⁷ *Mangled Messages*, s. 31.

⁵⁸ Taka otwartość może również pośrednio świadczyć o fałszywości twierdzeń Sangeety Richard o złym traktowaniu i chęci rozwiązania umowy oraz powrotu do Indii. Zachowanie Devyani Khobragade wskazuje bowiem na jej autentyczne zaskoczenie faktem odejścia Richard.

dniach po zniknięciu Richard nie zdawali sobie też prawdopodobnie sprawy, iż weszła ona w posiadanie dokumentów inkryminujących wicekonsul Khobragade. Nawet kiedy stało się już jasne, iż DSS i prokuratura poważnie potraktowały zarzuty wobec wicekonsul i nie zamierzają przekazać Richard stronie indyjskiej, nikt w Indiach nie spodziewał się całkowitego braku współpracy ze strony urzędników Departament Stanu na dalszym etapie tej sprawy. Nie trzeba dodawać, iż brak ostrzeżenia o tak drastycznym kroku jak publiczne aresztowanie wicekonsul był dla funkcjonariuszy indyjskiego MSZ niewyobrażalny, zwłaszcza że w ostatnich latach władze USA dużo łagodniej traktowały zagranicznych dyplomatów oskarżonych o znacznie cięższe przewinienia⁵⁹. Tak było również w dwóch poprzednich sprawach dotyczących naruszenia przepisów o płacy minimalnej i złego traktowania służby przez indyjskich dyplomatów – w tym byłego konsula generalnego Indii w Nowym Jorku – które miały miejsce w 2009 i 2010 roku⁶⁰. Być może właśnie dlatego MSZ Indii nie dołożyło wszelkich starań, aby zapewnić Devyani Khobragade pełniejszą ochronę, którą daje immunitet dyplomatyczny.

Brak współpracy ze strony Departamentu Stanu – czy też próby powstrzymania najbardziej drastycznych działań prokuratury – zrodził u części indyjskich komentatorów i polityków podejrzenia, iż aresztowanie wicekonsul Khobragade mogło być świadomym policzkiem wymierzonym Indiom przez mocno zirytowaną administrację prezydenta Obamy⁶¹. Zgodnie z tymi teoriami frustracja amerykańskiego rządu miała wynikać z nieustępliwej i sprzecznej z jego interesami postawy Indii wobec niektórych istotnych zagadnień polityki regionalnej i globalnej. Należy podkreślić, iż w okresie poprzedzającym opisane wydarzenia amerykańsko-indyjskie relacje były rzeczywiście napięte. Komentując aresztowanie Devyani Khobragade, tygodnik „The Economist” słusznie podkreślił, że w porównaniu do narastających od pewnego czasu problemów trapiących stosunki bilateralne sprawa ta mogłaby się wydawać niemal jak „kamyczek” na tle głązów⁶².

Wśród tych problemów można w pierwszej kolejności wymienić kwestię współpracy w dziedzinie energii nuklearnej – w pewnym stopniu symboliczną dla amerykańsko-indyjskiego partnerstwa ogłoszonego w 2010 roku przez prezydenta Obamę – która natrafiła na poważną przeszkodę w postaci restrykcyjnych indyjskich regulacji dotyczących odpowiedzialności za ewentualne szkody. Od dłuższego czasu były one ostro krytykowane przez amerykańskie firmy z tego sektora. Nieprzejednana postawa indyjskich władz wynikała jednak z pamięci o następstwach katastrofy w Bhopalu z 3 grudnia 1984 roku i w związku z tym osiągnięcie kompromisu w tej materii stanowi rzecz nie-

⁵⁹ W tym kontekście można wymienić chociażby sprawę 49 rosyjskich dyplomatów i członków ich rodzin, którzy zdefraudowali łącznie około 1,5 mln USD na szkodę federalnego programu Medicaid. Nikt jednak nie został aresztowany. Zob. *U.S. Says Diplomats Defrauded Medicaid*, The New York Times, 5 XII 2013, [online] <http://www.nytimes.com/2013/12/06/nyregion/us-charges-dozens-of-russian-diplomats-and-spouses-with-medicaid-fraud.html>, 22 V 2014.

⁶⁰ B. Weiser, V. Yee, *Claim Against Indian Diplomat Has Echoes of Previous Cases*, The New York Times, 9 I 2014, [online] http://www.nytimes.com/2014/01/10/nyregion/claims-of-diplomats-mistreating-household-staff-are-far-from-the-first.html?_r=0, 23 V 2014.

⁶¹ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

⁶² *Mangled Messages*, s. 31.

zmiernie trudną⁶³. Drugim z wymienionych problemów była stosunkowo słaba współpraca dwustronna w zakresie bezpieczeństwa. Indie nie chcą być bowiem postrzegane jako jedno z ogniw *antychińskiej osi pod przewodnictwem Ameryki*⁶⁴. Według niektórych komentatorów administracja prezydenta Obamy wykazuje też znaczną irytację chińsko-indyjskim zbliżeniem, które nastąpiło w 2013 roku i zostało określone przez chińskiego premiera Li Keqiang mianem *uścisku dłoni poprzez Himalaje*⁶⁵. W ramach poprawy dwustronnych stosunków Chiny i Indie zawarły w ostatnim czasie szereg porozumień, w tym dotyczące współpracy w zakresie ochrony granic, a także uruchomiły wstępne rozmowy dotyczące utworzenia tzw. „korytarza ekonomicznego BCIM” (Bangladesh–China–India–Myanmar Economic Corridor) – wielostronnej inicjatywy gospodarczej zorientowanej wokół drogi przyjaźni łączącej te cztery kraje. Z punktu widzenia rządu USA ocieplenie w relacjach chińsko-indyjskich utrudnia prowadzenie skutecznej polityki powstrzymywania coraz bardziej agresywnych i ekspansjonistycznych poczynań Chińskiej Republiki Ludowej w regionie. Powodzenie tej strategii zależy w dużym stopniu od bliskiej współpracy z południowymi i wschodnimi sąsiadami Chin, przede wszystkim w dziedzinie bezpieczeństwa. Z kolei Indie zdają się upatrywać klucz do pokojowej koegzystencji na kontynencie w zrównoważonej współpracy ze wszystkimi kluczowymi partnerami, zarówno z Chinami, jak i z USA oraz ich sojusznikami⁶⁶. Trzeci problem dotyczy stosunków gospodarczych i handlowych. W ostatnich latach pojawiło się w tym obszarze wiele punktów zapalnych, na przykład spory dotyczące patentów i wiz, a także problemy z dostępem do rynków oraz z transferami nowoczesnych technologii⁶⁷. Co więcej, pod koniec 2013 roku nieustępliwa postawa Indii na forum Światowej Organizacji Handlu – domagających się większych ustępstw między innymi w obszarze rolnictwa – groziła kolejnym fiaskiem negocjacji. Rodziło to zrozumiałą frustrację amerykańskich dyplomatów, jak również przedstawicieli pozostałych państw rozwiniętych⁶⁸.

Można wymienić jeszcze dodatkowe problemy związane z kolidującymi stanowiskami Indii i Stanów Zjednoczonych w odniesieniu do wydarzeń w Bangladeszu, Afganistanie, a także wobec Iranu. W 2013 roku bangladeskie media szeroko informowały o otwartym sporze pomiędzy amerykańskimi i indyjskimi dyplomatami w Dhace. Według powszechnej opinii administracja prezydenta Obamy popierała zmianę reżimu w Bangladeszu i próbowała skłonić Indie do wywarcia silnej presji na ugrupowanie premiera Hasiny, tak aby wybory zaplanowane na 5 stycznia 2014 roku odbyły się uczciwie i z udziałem opozycji⁶⁹. Pomimo amerykańskich nacisków indyjski rząd odmówił,

⁶³ *Skazani za katastrofę sprzed ćwierć wieku*, Rzeczpospolita, 7 VI 2010, [online] <http://www.rp.pl/artukul/490650.html>, 28 IV 2014.

⁶⁴ *Mangled Messages*, s. 31.

⁶⁵ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ *Mangled Messages*, s. 31.

⁶⁸ *The Indian Problem*, „The Economist” 2013, 23 XI, s. 17.

⁶⁹ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

uzasadniając swoją postawę niechęcią do mieszania się w sprawy innego państwa, co w praktyce oznaczało ciche poparcie dla rządu Hasiny i zielone światło dla jednostronnych wyborów, zbojkotowanych przez główne partie opozycyjne⁷⁰. Po drugie w amerykańskich kołach rządowych podejrzewano, że za odmową podpisania przez prezydenta Afganistanu dwustronnego układu w dziedzinie bezpieczeństwa – umożliwiającego przedłużenie militarnej obecności USA w tym kraju – stały namowy niektórych prominentnych polityków indyjskich⁷¹. Należy również pamiętać o tradycyjnie odmiennych stanowiskach partnerów wobec Iranu, chociaż w 2013 roku akurat ta kwestia nie była źródłem szczególnych napięć w stosunkach dwustronnych.

Jak zatem widać, asertywna i niezależna polityka zagraniczna Indii dostarczała administracji prezydenta Obamy wiele powodów do irytacji. Właśnie dlatego wiele osób w indyjskich kręgach politycznych – jak również część opinii publicznej – doszło do przekonania, iż zezwalając prokuraturze i USMS na takie potraktowanie indyjskiej wicekonsul, Departament Stanu USA postanowił wysłać indyjskim politykom i dyplomatom zawołaną wiadomość o swoim głębokim niezadowoleniu ze stanu dwustronnych relacji⁷². Z kolei według bardziej umiarkowanych opinii były to raczej nie do końca przemyślane działania kilku urzędników Departamentu Stanu, którzy wykorzystali nadarżającą się sposobność, by dać upust swojej frustracji i upokorzyć Indie za ich nieustępliwą, sprzeczną z amerykańskimi interesami postawę⁷³. W każdym razie dla zdecydowanej większości indyjskich polityków i dziennikarzy cały incydent oznaczał skandaliczne złamanie protokołu dyplomatycznego i świadomą obrazę godności indyjskiego narodu⁷⁴. Nirupama Rao, doświadczona dyplomatka i była ambasador Indii w Stanach Zjednoczonych, zwróciła też uwagę na to, że kompletne zaskoczenie strony indyjskiej faktem aresztowania wicekonsul Khobragade oraz fakt, iż akcja DSS nastąpiła bezpośrednio po zakończeniu oficjalnej wizyty sekretarz spraw zagranicznych Indii Sujathy Singh w Waszyngtonie – która mogła być dobrą okazją do polubownego rozwiązania problemu w duchu dotychczasowej praktyki dyplomatycznej – mogą świadczyć o prawdziwości którejś z powyższych interpretacji⁷⁵.

Co więcej, w czasie, gdy sekretarz Singh przebywała w Waszyngtonie, urzędnicy Ambasady USA w New Delhi przeprowadzili akcję „ewakuacji” rodziny Sangeety Richard w oparciu o wystawione przez Departament Stanu specjalne wizy dla ofiar handlu ludźmi. Zostało to w Indiach przyjęte ze zrozumiałym oburzeniem, a zdaniem wielu wysokich rangą urzędników działania te były dokładnie zaplanowaną operacją, gdyż zostały przeprowadzone w całkowitej tajemnicy bezpośrednio przed aresztowaniem

⁷⁰ A. Gani, *Bangladesh Has Little to Celebrate After the Most Violent Election Day in its History*, The Guardian, 15 I 2014, [online] <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jan/15/bangladesh-violent-elections-dead-human-rights-abuses>, 28 IV 2014.

⁷¹ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

⁷² *Search on Devyani May Even Be Illegal*.

⁷³ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

⁷⁴ *Mangled Messages*, s. 31.

⁷⁵ Sekretarz Spraw Zagranicznych (Foreign Secretary) to najwyższe stanowisko dyplomatyczne w indyjskiej administracji centralnej, podlegające bezpośrednio Ministrowi Spraw Zagranicznych.

Devyani Khobragade, które z kolei nastąpiło zaraz po odlocie sekretarz Singh⁷⁶. Na marginesie warto zauważyć, iż podczas wizyty tej ostatniej w Waszyngtonie nie udało się osiągnąć znaczącego postępu w rozwiązywaniu wspomnianych powyżej kwestii spornych, na co zwrócili uwagę zwolennicy teorii o chęci upokorzenia Indii przez Departament Stanu. W kontekście „ewakuowania” rodziny Richard przypomniano w Indiach również o bulwersującej sprawie z 2004 roku, kiedy to Ravinder Singh – funkcjonariusz indyjskiego wywiadu, który okazał się podwójnym agentem szpiegującym na rzecz amerykańskiej Centralnej Agencji Wywiadowczej (Central Intelligence Agency – CIA) – zdołał wymknąć się służbom kontrwywiadowczym Indii i z pomocą amerykańskich dyplomatów zbiec do Stanów Zjednoczonych⁷⁷. Jeszcze innym przypadkiem, który w oczach indyjskiej opinii publicznej ukazywał amerykańską hipokryzję w kontekście potraktowania Devyani Khobragade, były działania Departamentu Stanu USA w sprawie Raymonda Davisa, pracownika konsulatu w Lahore oskarżonego w 2011 roku przez władze Pakistanu o podwójne morderstwo⁷⁸. Sprawa ta stała się głośna w Indiach i była często przywoływana w kontekście zarzutów wobec wicekonsul Khobragade oraz komentarzy rzeczników Departamentu Stanu i prokuratury. Nie da się zaprzeczyć, iż w zestawieniu z własnym stanowiskiem w sprawie Davisa – którego prezydent Obama określił mianem *dyplomaty z pełnym immunitetem dyplomatycznym*, domagając się jego uwolnienia – postawa amerykańskich władz wobec indyjskiej wicekonsul wyglądała raczej kuriozalnie.

W jednym z wywiadów ambasador Rao stwierdziła, iż w jej przekonaniu omawiany incydent i związane z nim reakcje w Indiach – przeważnie uzasadnione – wyrządziły ogromne szkody w relacjach dwustronnych⁷⁹. Postawiła też następujące pytanie: czy władze amerykańskie nie wzięły pod uwagę poważnych negatywnych konsekwencji publicznego aresztowania wicekonsul Khobragade i związanego z tym upokorzenia? Trudno przecież uwierzyć w taki brak wyobraźni u doświadczonych dyplomatów. Wygląda jednak na to, iż w rzeczywistości kierownictwo polityczne Departamentu Stanu oraz jego najwyżsi rangą urzędnicy nie wiedzieli o działaniach prokuratury i DSS aż do momentu wybuchu skandalu. Według doniesień prasowych opierających się na źródłach w amerykańskiej administracji ani sekretarz stanu John Kerry, ani jego zastępca William Burns, ani nawet asystent sekretarza stanu ds. Azji Południowej Nisha Desai Biswal nie zostali poinformowani o toczącym się postępowaniu przeciwko wicekonsul Indii⁸⁰. Nie wiedzieli oni również, że w czasie, gdy uczestniczyli w spotkaniach z sekretarzem Sujathą Singh, prokuratura złożyła w sądzie wnioski o aresztowanie Khobragade,

⁷⁶ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ M. Mazzetti, *How a Single Spy Helped Turn Pakistan Against the United States*, The New York Times, 9 IV 2013, [online] http://www.nytimes.com/2013/04/14/magazine/raymond-davis-pakistan.html?pagewanted=all&_r=0, 2 V 2014.

⁷⁹ S. Bhaumik, *Nannygate. Tip of the...*

⁸⁰ *Exclusive! Kerry, Burns, Biswal Not Informed of Action Against Khobragade*, Rediff News, 18 XII 2013, [online] <http://www.rediff.com/news/report/exclusive-kerry-burns-biswal-not-informed-of-action-against-khobragade/20131218.htm>, 2 V 2014.

na podstawie zeznań i dowodów dostarczonych przez DSS – służbę działającą w ramach Departamentu Stanu – a funkcjonariusze Ambasady USA w New Delhi „ewakuowali” rodzinę Sangeety Richard. Paradoksalnie, więcej informacji posiadała Ambasada Indii, którą urzędnicy Biura Służb Konsularnych Departamentu Stanu – z którymi DSS blisko współpracowało w tym przypadku – poinformowali o zarzutach zgłoszonych wobec Khobragade przez Sangeetę Richard w piśmie z sierpnia 2013 roku⁸¹. Jednakże urzędnicy średniego szczebla zajmujący się tą sprawą najwyraźniej nie przekazali informacji o prowadzonym przez DSS postępowaniu i zbliżającym się aresztowaniu wicekonsul odpowiednim osobom odpowiedzialnym za stosunki z Indiami, nie wspominając o kierownictwie Departamentu Stanu. Dopiero po wybuchu skandalu dyplomatycznego osoby te uzyskały pełną wiedzę o sprawie i musiały przystąpić do intensywnych rozmów ze stroną indyjską w celu ograniczenia powstałych szkód i znalezienia wyjścia z sytuacji. Problem polegał jednak na tym, że od chwili, gdy rozpoczęło się postępowanie sądowe, pole manewru Departamentu Stanu zostało znacząco ograniczone, a jego przedstawiciele musieli dokładnie ważyć każde wypowiedziane publicznie słowo, aby nie sprawiać wrażenia, iż kwestionują wyniki śledztwa przeprowadzonego przez własną agencję i próbują wywierać niedozwolony wpływ na dalszy bieg sprawy przed sądem⁸². Tym samym nie wchodziły w grę oficjalne przeprosiny, których domagały się władze Indii, zwłaszcza że dowody zgromadzone przeciwko wicekonsul Khobragade były mocne, a nieoficjalne naciski na prokuraturę, aby zrezygnowała z wniesienia formalnego aktu oskarżenia, nie odniosły skutku⁸³.

Wyłaniający się z powyższych doniesień obraz bałaganu i chaosu komunikacyjnego w Departamencie Stanu przywodzi na myśl sytuację z 2012 roku, kiedy to zastrzeżenia odnośnie do niedostatecznych środków bezpieczeństwa w amerykańskiej placówce dyplomatycznej w Bengazi, zgłaszane przez ambasadora w Libii Chrisa Stevensa, również nie zostały przekazane kierownictwu resortu. W rezultacie nie podjęto stosownych działań w celu poprawy bezpieczeństwa, a Stevens i trzech innych amerykańskich dyplomatów poniosło śmierć podczas ataku terrorystycznego z 11 września 2012 roku. Wszystko to skłania do przyjęcia innej hipotezy niż dominujące w indyjskich kręgach politycznych na początku 2014 roku. W świetle powyższych informacji jest bowiem nieprawdopodobne, by aresztowanie Devyani Khobragade i jej upokarzające potraktowanie było świadomym policzkiem wymierzonym indyjskiej dyplomacji przez Departament Stanu USA lub też jego sfrustrowanych urzędników. Było ono raczej efektem ubocznym nadgorliwości i braku wyobraźni funkcjonariuszy DSS oraz braku właściwej komunikacji w ramach samego Departamentu Stanu. Owszem, wicekonsul Khobragade dokonała oszustwa wizowego w celu zatrudnienia pomocy domowej z Indii. Trafiła przy tym na sprytną osobę, która znalazła sposób, by wykorzystać zaistniałą sy-

⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

⁸³ *Behind-the-Scenes Intrigue That Resulted in Devyani Khobragade's Return to India*, The Economic Times, 19 I 2014, [online] http://articles.economicstimes.indiatimes.com/2014-01-19/news/46325524_1_full-diplomatic-immunity-devyani-khobragade-daniel-n-arshack, 4 IV 2014.

tuację do swoich celów emigracyjnych, dostarczając amerykańskim władzom mocne dowody przeciwko swojej pracodawczyni. Jednakże dotychczasowa praktyka dyplomatyczna sprawiała, iż podobne, a nierzadko dużo poważniejsze sprawy były załatwiane bez angażowania amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości. Można spokojnie założyć, że gdyby o zaistniałej sytuacji zostali zawczasu poinformowani William Burns, Nisha Desai Biswal lub podsekretarz Wendy Sherman – amerykańska odpowiedniczka Sujathy Singh – uniknięto by całego incydentu, gdyż strona indyjska zostałaby uprzedzona o konieczności podjęcia działań zapobiegawczych⁸⁴. Mogłoby to oznaczać przeniesienie wicekonsul Khobragade na stanowisko związane z pełnym immunitetem dyplomatycznym albo jej wyjazd z terytorium Stanów Zjednoczonych do czasu znalezienia satysfakcjonującego wyjścia z sytuacji.

Należy również pamiętać, iż agenci DSS wcale nie musieli aresztować wicekonsul Khobragade i umieszczać jej w celi. Jej adwokat wyraził wręcz zdziwienie, iż nie zastosowano w tym przypadku procedury *self-surrender* – bardzo często wykorzystywanej w podobnych sprawach – polegającej na poinformowaniu takiej osoby o wystawionym nakazie zatrzymania i umożliwieniu samodzielnego stawienia się przed sądem w wyznaczonym terminie⁸⁵. Co więcej, nawet w przypadku jej aresztowania i przekazania funkcjonariuszom USMS agenci DSS powinni byli uczulić ich na delikatny charakter sprawy, co skutkowałoby umieszczeniem wicekonsul Khobragade w osobnym pomieszczeniu i tym samym pozwoliłoby na uniknięcie upokarzającej rewizji osobistej⁸⁶. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż wbrew twierdzeniom rzeczniczki USMS regulaminy tej służby nie przewidują automatycznej rewizji osobistej każdego nowego aresztanta⁸⁷. Jak zatem widać, istniało wiele różnych możliwości uniknięcia skandalu dyplomatycznego – nawet w przypadku postawienia wicekonsul Khobragade zarzutów – gdyby tylko zadziałał wewnętrzny przepływ informacji w Departamencie Stanu lub też agenci DSS wykazali się większą wyobraźnią i profesjonalizmem. Na marginesie warto zaznaczyć, iż w indyjskich mediach pojawiły się intrygujące informacje odnośnie do roli niektórych amerykańskich dyplomatów w całej tej sprawie⁸⁸. Śledztwo przeprowadzone przez indyjskie służby wywiadowcze ujawniło, iż teściowie Sangeety Richard od wielu lat pracowali dla dyplomatów z Ambasady USA w New Delhi, w tym dla Uzry Zeyi, która od 2012 roku pełniła funkcję asystenta sekretarza stanu w Biurze ds. demokracji, praw człowieka i pracy Departamentu Stanu⁸⁹. W okresie korelującym z omawianą sprawą byli oni zatrudnieni przez Wayne’a Maya – wysokiego rangą funkcjonariusza odpowiedzialnego za bez-

⁸⁴ *Exclusive! Kerry, Burns, Biswal not informed...*, 4 V 2014.

⁸⁵ *Strip-searched Indian diplomat's attorney accuses U.S. of „muscle-flexing”*, CNN International, 19 XII 2013, [online] <http://edition.cnn.com/2013/12/19/politics/india-us-diplomat/>, 6 V 2014.

⁸⁶ C. Gray, *Khobragade arrest risks damaging ties*, Global Times, 24 XII 2013, [online] <http://www.globaltimes.cn/content/833890.shtml#Uthqw0Dsa0c>, 7 V 2014.

⁸⁷ *Search on Devyani may even be illegal...*, 6 V 2014.

⁸⁸ *US Diplomatic Nexus Gave Wings to Khobragade Maid's Family*, The New Indian Express, 19 I 2014, [online] <http://www.newindianexpress.com/states/karnataka/US-Diplomatic-Nexus-Gave-Wings-to-Khobragade-Maid's-Family/2014/01/19/article2007854.ece>, 7 IV 2014.

⁸⁹ *Richard Family Flight Plan Drawn Up By Nexus...*

pieczeństwo Ambasady USA – który przeprowadził akcję „ewakuacji” rodziny Richard. Istnieją również informacje wskazujące, iż to właśnie Uzra Zeya odegrała kluczową rolę w uzyskaniu specjalnej wizy dla Sangeety Richard, co wydaje się prawdopodobne, biorąc pod uwagę zajmowane przez nią stanowisko⁹⁰. Wszystkie te powiązania i poszlaki stały się podłożem interesujących teorii spiskowych, a zamieszani w sprawę dyplomaci z Ambasady w New Delhi zostali wydaleny z Indii⁹¹. Jednak nawet jeśli przyjąć, że udzielili oni istotnej pomocy Sangeecie Richard, nie zmienia to wniosku, iż w ostatecznym rozrachunku główną przyczyną skandalu wywołanego potraktowaniem wicekonsul Khobragade był chaos komunikacyjny w Departamencie Stanu i deficyt wyobraźni ze strony agentów DSS. Zamieszanie w tę sprawę amerykańskich dyptomatów w Indiach oraz przeprowadzona przez nich „ewakuacja” jedynie dodatkowo zaogniły sytuację.

Jak już wspomniano, wiadomość o aresztowaniu wicekonsul Khobragade – a zwłaszcza o poddaniu jej pełnej rewizji osobistej – wywołała w Indiach falę krytyki pod adresem Stanów Zjednoczonych, gwałtowne reakcje społeczne i szereg praktycznych konsekwencji. Swoje oburzenie tym incydentem wyrazili wszyscy czołowi politycy, w tym premier Manmohan Singh⁹². Doradca ds. bezpieczeństwa narodowego Shivshankar Menon oświadczył, iż działania amerykańskich władz były „obrzydlive i barbarzyńskie”⁹³. Z kolei minister spraw zagranicznych Salman Khurshid grzmiał publicznie, iż sprawa ta nie dotyczy już jednej osoby, ale poczucia godności całego narodu⁹⁴. W podobnym tonie wypowiedział się minister handlu Anand Sharma, a także lider opozycji w izbie wyższej parlamentu Arun Jaitely, który uznał cały incydent za przejaw *braku szacunku do Indii*⁹⁵. W oficjalnym oświadczeniu indyjski rząd stwierdził, iż jest *zszokowany i zbulwersowany* sposobem, w jaki upokorzono wicekonsul Khobragade, a sekretarz spraw zagranicznych Sujatha Singh wezwała do siebie ambasador USA Nancy Powell, by złożyć na jej ręce formalny protest⁹⁶. Co więcej, zarówno politycy rządzącego Indyjskiego Kongresu Narodowego, jak i partii opozycyjnych odwołali swoje spotkania z przebywającą w tym czasie w Indiach oficjalną delegacją Kongresu Stanów Zjednoczonych⁹⁷. Uczynili tak między innymi wiceprzewodni-

⁹⁰ *US Diplomatic Nexus Gave Wings to Khobragade...*

⁹¹ *India Expels U.S. Diplomat Who Allegedly Helped Evacuate Nanny's Family*, The Washington Post, 11 I 2014, [online] http://www.washingtonpost.com/world/india-demands-ouster-of-us-diplomat-allegedly-involved-in-nanny-pay-dispute/2014/01/10/2652c510-79fd-11e3-a647-a19deaf575b3_story.html, 13 V 2014.

⁹² *Devyani Khobragade Row. India Demands...*

⁹³ *Indian Official. Diplomat's Arrest in NYC Barbaric*, Bloomberg Businessweek, 17 XII 2013, [online] <http://www.businessweek.com/ap/2013-12-17/indian-official-diplomats-arrest-in-nyc-barbaric>, 14 V 2014.

⁹⁴ *Mangled Messages*, s. 31.

⁹⁵ *Protests Rage in India Over Arrest, Strip Search of Diplomat Devyani Khobragade in New York*, CBS News, 18 XII 2013, [online] <http://www.cbsnews.com/news/india-protests-arrest-diplomat-devyani-khobragade-in-new-york>, 19 V 2014.

⁹⁶ *Indian Official. Diplomat's Arrest...*

⁹⁷ *Indian diplomat row: Shinde, Rahul, Modi refuse to meet US delegation*, Hindustan Times, 17 XII 2013, [online] <http://www.hindustantimes.com/india-news/indian-diplomat-row-shinde-rahul-modi-refuse-to-meet-us-delegation/article1-1163428.aspx>, 16 V 2014.

czący partii rządzącej Rahul Gandhi, minister spraw wewnętrznych Sushilkumar Shinde, a także przywódca opozycyjnej Indyjskiej Partii Ludowej Narendra Modi.

Stanowisko indyjskiego rządu było w dużym stopniu odbiciem rzeczywistego gniewu społeczeństwa. Na ulicach największych indyjskich miast odbyły się liczne demonstracje i protesty, a poziom antyamerykańskich nastrojów społecznych osiągnął stan nienotowany w Indiach od dziesięcioleci⁹⁸. Ostra reakcja polityków wszystkich głównych partii była dodatkowo wzmocniona perspektywą zbliżających się wyborów parlamentarnych oraz faktem, iż Devyani Khobragade pochodzi z kasty dalitów – dawniej zwanych potocznie „niedotykalnymi” – ponad 150-milionowej grupy ludzi wciąż niezwykle wyczulonych na wszelkie przejawy dyskryminacji i złego traktowania⁹⁹. Zaistniała sytuacja – w tym odmowa oficjalnych przeprosin i wycofania zarzutów, czego domagał się indyjski rząd – spowodowała podjęcie przez Indie szeregu bezprecedensowych kroków odwetowych w stosunku do amerykańskich dyplomatów. 17 grudnia 2013 roku wydano polecenie rozebrania betonowych barier bezpieczeństwa chroniących drogi wokół Ambasady Stanów Zjednoczonych w New Delhi¹⁰⁰. Władze rozpoczęły dochodzenia w celu dokładnego ustalenia, ile amerykańscy dyplomaci w Indiach płacili zatrudnionej przez siebie służbie domowej, kierowcom i ogrodnikom, a także czy wszyscy ci pracownicy pracowali legalnie. Zażądano również szczegółowych informacji o zarobkach indyjskich obywateli zatrudnionych w amerykańskich placówkach dyplomatycznych. Pod lupą urzędników znalazła się także szkoła przy Ambasadzie USA, w której często znajdują zatrudnienie małżonkowie i partnerzy dyplomatów¹⁰¹. Postanowiono sprawdzić w szczególności, czy wszyscy posiadali pozwolenia na pracę i odprowadzali należne podatki. Wstrzymano również zezwolenie na preferencyjny import towarów dla Ambasady USA, w tym przede wszystkim wyrobów alkoholowych, oraz zażądano wstrzymania wszelkiej aktywności komercyjnej na jej terenie. Placówkom konsularnym nakazano zwrot specjalnych identyfikatorów dla personelu, z którymi związane są rozmaite przywileje, a także poinformowano, iż od tej pory amerykańscy dyplomaci nie będą podlegać preferencyjnemu traktowaniu na indyjskich lotniskach. Działania te oznaczały nie tylko znaczne niedogodności dla amerykańskich dyplomatów, ale także perspektywę poważnych strat dla amerykańskich interesów ekonomicznych w Indiach i dalszej utraty politycznych wpływów w regionie. Warto dodać, iż były minister finansów i prominentny polityk BJP Yashwant Sinha zaproponował podjęcie bardziej radykalnych kroków, w tym aresztowanie homoseksualnych partnerów amerykańskich dyplomatów przebywających w Indiach. Przypomniął, że po orzeczeniu Sądu

⁹⁸ *Protests erupt in India after diplomat's arrest in US*, New York Post, 18 XII 2013, [online] <http://nypost.com/2013/12/18/protests-continue-in-india-after-nannygate-diplomat-arrested/>, 16 V 2014.

⁹⁹ *Mangled messages...*, s. 31.

¹⁰⁰ *India retaliates, barricades around US embassy removed*, The Times of India, 17 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/India-retaliates-barricades-around-US-embassy-removed/articleshow/27541736.cms>, 16 V 2014.

¹⁰¹ G. Harris, B. Weiser, *School in India Ensnares in U.S. Diplomatic Spat*, The New York Times, 15 I 2014, [online] http://www.nytimes.com/2014/01/16/world/asia/indian-school-ensnares-in-us-diplomatic-row.html?hpw&rref=education&_r=0, 20 V 2014.

Najwyższego Indii z 11 grudnia 2013 roku, który utrzymał w mocy przepisy działu 377 Kodeksu karnego penalizujące między innymi akty homoseksualne, związki takie stały się w Indiach *tak samo nielegalne jak płacenie zbyt niskich stawek pomocy domowej w USA*¹⁰². Rząd Indii nie miał jednak zamiaru posuwać się tak daleko w swoich działaniach odwetowych¹⁰³.

W odpowiedzi na ostre protesty w Indiach sekretarz stanu John Kerry wyraził swoje ubolewanie z powodu sposobu, w jaki odbyło się aresztowanie wicekonsul Khobragade. Nie wpłynęło to jednak znacząco na poprawę sytuacji, a indyjskie władze w dalszym ciągu domagały się wycofania zarzutów i oficjalnych przeprosin za strony Departamentu Stanu¹⁰⁴. Jak już wspomniano, spełnienie tych żądań było dla strony amerykańskiej niemożliwe na tym etapie sprawy. Rozpoczęły się jednak intensywne konsultacje dyplomatyczne w celu znalezienia takiego wyjścia z sytuacji, które byłoby możliwe do zaakceptowania przez obie strony. W tym czasie MSZ Indii przeniósł Devyani Khobragade do swojego stałego przedstawicielstwa przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, co zostało formalnie potwierdzone 23 grudnia 2013 roku, kiedy ONZ przyznało jej stosowną akredytację. Taki ruch oznaczał przyznanie jej szerszego immunitetu niż konsularny – porównywalnego z immunitetem dyplomatycznym – zgodnie z postanowieniami umowy z 26 czerwca 1947 roku zawartej pomiędzy ONZ i Stanami Zjednoczonymi. Niemniej jednak nowy immunitet nie miał działania retroaktywnego, a w dodatku mógł zostać skutecznie wykorzystany dopiero po ostatecznej akceptacji ze strony amerykańskich władz, które mają prawo odmowy wydania niezbędnych dokumentów w określonych przypadkach, zasadniczo związanych z bezpieczeństwem narodowym¹⁰⁵. Ostatecznie Departament Stanu potwierdził akredytację Devyani Khobragade 8 stycznia 2014 roku i wydał jej dyplomatyczną wizę typu G1, dzięki której mogła odzyskać swój paszport i swobodę podróżowania. Jednocześnie zwrócono się do MSZ Indii z prośbą o uchylenie jej nowego immunitetu, a kiedy strona indyjska odmówiła, poproszono, by opuściła ona terytorium Stanów Zjednoczonych. W rezultacie MSZ postanowiło przenieść ją po raz kolejny, tym razem do swojej centrali w New Delhi. Tego samego dnia wpłynął do sądu formalny akt oskarżenia przeciwko Khobragade, aczkolwiek z uwagi na jej nowy immunitet postępowanie nie mogło być kontynuowane i uległo tymczasowemu zawieszeniu. 10 stycznia 2014 roku Devyani Khobragade wróciła do Indii¹⁰⁶.

Pomimo powrotu Khobragade do Indii omawiany kryzys dyplomatyczny był daleki od zakończenia. Niezależnie od wydalenia amerykańskich dyplomatów związanych

¹⁰² *Devyani Khobragade. India-US Row Escalates Over Arrest of Diplomat in New York*, The Independent, 17 XII 2013, [online] <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/india-us-row-over-arrest-of-diplomat-devyani-khobragade-in-new-york-escalates-9011080.html>, 21 V 2014.

¹⁰³ *Mangled Messages*, s. 31.

¹⁰⁴ *Diplomat's Arrest. US Distances Itself From Preet Bharara's Comments. India Wants Apology, Case Dropped*, The Times of India, 20 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Diplomats-arrest-US-distances-itself-from-Preet-Bhararas-comments-India-wants-apology-case-dropped/articleshow/27666819.cms>, 23 V 2014.

¹⁰⁵ *U.N. Approves India's Request to Accredit Diplomat Charged by U.S.*, Reuters, 24 XII 2013, [online] <http://in.reuters.com/article/2013/12/23/india-usa-un-idINL2N0K20UD20131223>, 27 V 2014.

¹⁰⁶ *Khobragade Row. Here's How the Last Few Hours...*

z „ewakuacją” rodziny Richard – pierwszej ekspulsji tego typu w historii stosunków amerykańsko-indyjskich – władze Indii w dalszym ciągu żądały wycofania zarzutów przeciwko wicekonsul i oficjalnych przeprosin. Jak już wyjaśniono, żądania te były niemożliwe do spełnienia dla strony amerykańskiej i przez kolejne dwa miesiące sytuacja pozostawała bez zmian, a atmosfera stosunków dwustronnych była bardzo napięta. 12 marca 2014 roku sąd w Nowym Jorku postanowił o oddaleniu zarzutów wobec Devyani Khobragade, uzasadniając to tym, iż w dniu wniesienia aktu oskarżenia posiadała ona już nowy, pełniejszy immunitet, co uniemożliwiało dalsze procedowanie sprawy¹⁰⁷. Korzystając jednak z tego, że Khobragade utraciła ten immunitet z chwilą wyjazdu w celu objęcia nowego stanowiska, dwa dni później nowojorska prokuratura ponownie wniosła przeciwko niej akt oskarżenia w tej samej sprawie. W rezultacie został wydany nowy nakaz aresztowania, a jej dane personalne zostały umieszczone w amerykańskim systemie informatycznym służb imigracyjnych, uniemożliwiając jej w praktyce powrót do Stanów Zjednoczonych.

W reakcji na kolejny akt oskarżenia rzecznik rządu Syed Akbaruddin poinformował o rozzarowaniu władz Indii postawą Departamentu Sprawiedliwości USA. Ostrzegł również, że *wszelkie kroki podjęte przez władze amerykańskie w związku z tą decyzją będą niestety miały wpływ na wysiłki zmierzające do stworzenia strategicznego partnerstwa pomiędzy obydwooma państwami*¹⁰⁸. Z kolei minister Khurshid stwierdził, iż z jego punktu widzenia sytuacja ta jest *niezmiernie irytująca*¹⁰⁹. Zaznaczył jednak, że dyplomaci obydwu państw wspólnie poszukują takich rozwiązań, które pozwolą uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości. Niespełna trzy tygodnie później Nancy Powell – ambasador USA w Indiach od 2012 roku – ogłosiła swoją rezygnację ze stanowiska¹¹⁰. Według powszechnej w indyjskiej prasie opinii jej odejście było bezpośrednio związane ze sprawą wicekonsul Khobragade, jak również z błędnymi ocenami sytuacji politycznej w Indiach¹¹¹. Wpływ na jej odwołanie miał też zapewne brak poprawy relacji dwustronnych w ciągu ostatnich trzech miesięcy.

ZAKOŃCZENIE KRYZYSU DYPLMATYCZNEGO

Jak zostało wykazane powyżej, aresztowanie wicekonsul Devyani Khobragade i związany z tym skandal dyplomatyczny wywołały najpoważniejszy kryzys w relacjach Indii i Stanów Zjednoczonych od co najmniej 15 lat, a incydent ten stał się w oczach wielu Hindu-

¹⁰⁷ *Devyani Khobragade. Diplomat Row Charges Dropped in US*, BBC News, 13 III 2014, [online] <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-26554245>, 28 V 2014.

¹⁰⁸ *India Disappointed After U.S. Re-Indicts Diplomat*, NBC News, 15 III 2014, [online] <http://www.nbcnews.com/news/world/india-disappointed-after-u-s-re-indicts-diplomat-n53726>, 2 VI 2014.

¹⁰⁹ *Khobragade Incident „Extremely Irsome”, Time for Closure. Salman Khurshid*, The Times of India, 16 III 2014, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Khobragade-incident-extremely-irksometime-for-closure-Salman-Khurshid/articleshow/32134828.cms>, 2 VI 2014.

¹¹⁰ *US Ambassador to India Nancy Powell Resigns...*

¹¹¹ *Ahead of Nancy Powell's Resignation, India Warned US Ties Could Be Hit*, The Times of India, 2 IV 2014, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Ahead-of-Nancy-Powells-resignation-India-warned-US-ties-could-be-hit/articleshow/33141757.cms>, 3 VI 2014.

sów symbolem stosunku amerykańskiego rządu do ich kraju¹¹². Jej powrót do New Delhi tylko w niewielkim stopniu poprawił napiętą sytuację, gdyż wynegocjowane rozwiązanie okazało się prowizoryczne i dalece niesatysfakcjonujące dla wszystkich zaangażowanych stron. Warto w tym miejscu przytoczyć opinię Roberta Blackwilla, byłego ambasadora USA w Indiach, zgodnie z którą sposób potraktowania wicekonsul Indii oraz inne działania amerykańskich urzędników w tej sprawie wyrządziły znaczne szkody w stosunkach dwustronnych i *nadały nowe znaczenie słowu głupota*¹¹³. Należy dodać, iż omówione powyżej wydarzenia nie rozegrały się w politycznej próżni, a ich tłem były pogarszające się stopniowo relacje pomiędzy obydwojma państwami. Wbrew jednak rozpowszechnionym w Indiach opiniom aresztowanie Devyani Khobragade nie było ich bezpośrednim rezultatem, a raczej przykładem pokazującym, jak nieprzemyślane działania nadgorliwych funkcjonariuszy państwowych mogą ostatecznie doprowadzić do poważnego międzynarodowego kryzysu dyplomatycznego. Jak już wyjaśniono, w tym przypadku kluczowe znaczenie miał również niedostateczny nadzór i przepływ informacji w ramach Departamentu Stanu USA. Niezależnie od tego incydent ten stał się dobrym punktem wyjścia do przedstawienia obrazu stosunków amerykańsko-indyjskich w latach 2013-2014, a zwłaszcza w pierwszej połowie 2014 roku, przed przejściem władzy przez Indyjską Partię Ludową. Nie ulega wątpliwości, iż jest on ważnym elementem tego obrazu, niezbędnym do jego pełnego zrozumienia. Dlatego też w niniejszym artykule przedstawiono jego rzeczywiste przyczyny i przebieg, jak również bezpośrednie konsekwencje.

Zakończenie analizowanego kryzysu dyplomatycznego nie było jednak związane ze sprawą Devyani Khobragade, która stanowiła jego bezpośrednią przyczynę. Wręcz przeciwnie, jej sytuacja nie zmieniła się istotnie w ciągu ponad roku od wniesienia przeciwko niej drugiego aktu oskarżenia. W maju 2014 roku zmieniła się za to diametralnie sytuacja polityczna w Indiach. Wybory parlamentarne wygrała Indyjska Partia Ludowa, a nowym premierem został Narendra Modi, który co prawda krytykował amerykańskie władze w związku z aresztowaniem wicekonsul Khobragade, ale robił to w sposób spokojny i wyważony. Jeszcze w lutym 2014 roku, podczas spotkania z ambasadorką Nancy Powell, apelował o rozwiązanie tej kwestii w duchu wzajemnego szacunku i zrozumienia¹¹⁴. Warto dodać, iż w obszarze polityki zagranicznej BJP jest powszechnie uważana za partię proamerykańską, a przynajmniej tradycyjnie otwartą na bliską współpracę ze Stanami Zjednoczonymi, gdy tylko nie koliduje to z innymi interesami Indii. Poprzedni okres rządów tej partii w latach 1998-2004 również korelował ze znaczącą poprawą relacji dwustronnych. W związku z powyższym jej historyczne zwycięstwo – zdobywając 282 mandaty, BJP została pierwszą od 30 lat partią zdolną do samodzielnego rządzenia – było najlepszym możliwym wynikiem z punktu widzenia stosunków amerykańsko-

¹¹² *Mangled Messages*, s. 31.

¹¹³ M. Mehta, *US To Warm Up To India After Prime Minister Modi's Win*, National News Agency of Malaysia, 29 V 2014, [online] <http://www.bernama.com.my/bernama/v7/wn/newsworld.php?id=1042328>, 5 VI 2014.

¹¹⁴ *Modi Brings Up „Ill-Treatment” of Devyani Khobragade in Meeting with US Ambassador*, The Indian Express, 13 II 2014, [online] <http://indianexpress.com/article/india/politics/modi-brings-up-ill-treatment-of-devyani-khobragade-in-meeting-with-us-ambassador>, 4 VI 2014.

-indyjskich¹¹⁵. Stało się ono doskonałą okazją do wznowienia konstruktywnego dialogu między stronami i diametralnej poprawy klimatu politycznego, przy jednoczesnym odłożeniu na bok kwestii wicekonsul Khobragade w imię pragmatycznie rozumianych interesów narodowych.

Narendra Modi poprowadził swoją partię do zwycięstwa, obiecując wyborcom przede wszystkim dynamiczny rozwój gospodarczy, inwestycje infrastrukturalne i ukrócenie korupcji. Dla nowego premiera priorytetem stały się zatem ambitne cele ekonomiczne, a co za tym idzie – również dobre stosunki z partnerami handlowymi. Oznaczało to aktywne działania na rzecz poprawy stosunków amerykańsko-indyjskich i przystąpienie do rozwiązywania problemów, które od lat krępowały rozwój dwustronnej wymiany handlowej i hamowały napływ inwestycji, szczególnie w obszarze energetyki¹¹⁶. Pragmatyczna i koncyliacyjna postawa nowego premiera również sprzyjała szybkiej odbudowie dobrych relacji dyplomatycznych¹¹⁷. Pomimo tego, iż od 2005 roku sam był obiektem amerykańskich sankcji w związku z krwawymi zamieszkami w rządzonej przez niego stanie Gujarat, Narendra Modi wysłał czytelny sygnał, iż nie pozwoli, by przeszłe urazy przeszkodziły w realizacji ważnych dla jego administracji celów¹¹⁸. Dotyczyło to również Devyani Khobragade, która otrzymała od przełożonych zakaz udzielania publicznych wypowiedzi. W obliczu priorytetów nowego rządu postanowiono, iż jej sprawa nie będzie poruszana publicznie, a rozwiązaniem związanych z nią kwestii będą się zajmować za zamkniętymi drzwiami urzędnicy indyjskiego MSZ i ich amerykańscy rozmówcy¹¹⁹.

Korzystając z okazji, jaką było zwycięstwo wyborcze BJP, Stany Zjednoczone również przystąpiły do energicznej odbudowy dobrych relacji z Indiami i rozwiązywania narosłych w ostatnich latach problemów, zwłaszcza że uwagi wymagało wiele ważnych obszarów współpracy. Poza kwestiami czysto ekonomicznymi należy w tym kontekście wymienić przede wszystkim współpracę w dziedzinie cywilnej energii atomowej, inwestycje w przemyśle zbrojeniowym i sprzedaż uzbrojenia, a także walkę z globalnym terroryzmem i szeroko rozumiane kwestie bezpieczeństwa i obronności¹²⁰. We wrześniu 2014 roku premier Modi złożył oficjalną wizytę w Stanach Zjednoczonych i chociaż nie towarzyszyły jej żadne przełomowe inicjatywy, to z wizerunkowego punktu widzenia była niewątpliwie sukcesem¹²¹. Również wizyta prezydenta Obamy w Indiach w styczniu 2015 roku – podczas której podpisano oficjalną Deklarację Przyjaźni zapowiadającą nowe partnerstwo ekonomiczne i poinformowano o osiągnięciu porozumienia w dziedzinie współpracy nuklearnej – odbyła się w nadzwyczaj przyjaznej atmosferze. Stała się ona okazją do podkreślenia,

¹¹⁵ L. Curtis, *Indispensable Partners...*

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ *Briefing. Narendra Modi. Promising the Good Times*, „The Economist” 2014, 24 V, s. 22.

¹¹⁸ *India and the United States. Charming, Disarming*, „The Economist” 2014, 4 X, s. 48.

¹¹⁹ *With India-US Ties on an Upswing, Devyani Khobragade Finds Herself Abandoned*, The Times of India, 11 XII 2014, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/With-India-US-ties-on-an-upswing-Devyani-Khobragade-finds-herself-abandoned/articleshow/45465051.cms>, 28 III 2015.

¹²⁰ L. Curtis, *Indispensable Partners...*

¹²¹ *India and the United States. Charming...*, s. 48.

jak dalece poprawiły się stosunki dwustronne w ciągu zaledwie kilku miesięcy pomimo wielu trudnych kwestii, które w dalszym ciągu pozostały do rozwiązania¹²². Jedną z nich jest niewątpliwie ostateczne zamknięcie sprawy wicekonsul Khobragade, o czym zapewniła Izba Ludową indyjskiego parlamentu Minister Spraw Zagranicznych Sushma Swaraj podczas swojego wystąpienia z 11 marca 2015 roku¹²³.

BIBLIOGRAFIA

- Ahead of Nancy Powell's Resignation, India Warned US Ties Could Be Hit*, The Times of India, 2 IV 2014, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Ahead-of-Nancy-Powells-resignation-India-warned-US-ties-could-be-hit/articleshow/33141757.cms>.
- Barack Obama Forges „Defining Partnership” with India*, BBC News, 8 XI 2010, [online] <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-11707976>.
- Behind-the-Scenes Intrigue that Resulted in Devyani Khobragade's Return to India*, The Economic Times, 19 I 2014, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2014-01-19/news/46325524_1_full-diplomatic-immunity-devyani-khobragade-daniel-n-arshack.
- Bhaumik S., *Nannygate. Tip of the Iceberg?*, Aljazeera, 23 XII 2013, [online] <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/12/nannygate-tip-iceberg-201312239514397207.html>.
- Briefing. Narendra Modi: Promising the Good Times*, „The Economist” 2014, 24 V.
- Chaudhuri R., *Forged in Crisis. India and the United States since 1947*, New York 2014.
- Curtis L., *Indispensable Partners – Re-energizing U.S.-Indian Ties*, The Heritage Foundation, 16 VII 2014, [online] <http://www.heritage.org/research/testimony/2014/07/indispensable-partners-re-energizing-us-indian-ties>.
- Decoding the Khobragade Controversy. How a Row Over a Maid's Visa Sparked a Full-Scale Diplomatic Incident*, Mail Online India, 18 XII 2013, [online] <http://www.dailymail.co.uk/indiahome/indianews/article-2526067/Decoding-Khobragade-controversy-How-row-maids-visa-sparked-scale-diplomatic-incident.html>.
- Devyani Khobragade Deputed to UN, Had Full Immunity When Arrested*, The Times of India, 27 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Devyani-Khobragade-deputed-to-UN-had-full-immunity-when-arrested/articleshow/27987487.cms?referral=PM>.
- Devyani Khobragade Issue. US Hopes Diplomat's Arrest Would not Affect Bilateral Ties*, The Economic Times, 19 XII 2013, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-12-19/news/45377634_1_bilateral-ties-state-john-kerry-united-states-and-india.
- Devyani Khobragade Letter to Her Colleagues. The Full Text*, The Washington Post, 18 XII 2013, [online] http://www.washingtonpost.com/world/devyani-khobragade-letter-to-her-colleagues-the-full-text/2013/12/18/aaad7018-6804-11e3-ae56-22de072140a2_story.html.
- Devyani Khobragade Row. India Demands US Apology*, BBC News, 19 XII 2013, [online] <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-25446180>.

¹²² B. Dhar, *India-US Relations Face Hurdles*, East Asia Forum, 27 II 2015, [online] <http://www.eastasiaforum.org/2015/02/27/india-us-relations-face-hurdles>, 28 III 2015.

¹²³ *Govt Trying to get US Charges Against Khobragade Dropped...*

- Devyani Khobragade. Diplomat Row Charges Dropped in US*, BBC News, 13 III 2014, [online] <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-26554245>.
- Devyani Khobragade. India-US Diplomat Row Escalates*, BBC News, 17 XII 2013, [online] <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-25411876>.
- Devyani Khobragade. India-US Row escalates Over Arrest of Diplomat in New York*, The Independent, 17 XII 2013, [online] <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/india-us-row-over-arrest-of-diplomat-devyani-khobragade-in-new-york-escalates-9011080.html>.
- Devyani Khobragade's Help, Husband Cite „Differences”, File for Divorce*, The Indian Express, 12 III 2014, [online] <http://indianexpress.com/article/india/india-others/devyani-khobragades-help-husband-cite-differences-file-for-divorce/>.
- Dhar B., *India-US Relations Face Hurdles*, East Asia Forum, 27 II 2015, [online] <http://www.eastasiaforum.org/2015/02/27/india-us-relations-face-hurdles>.
- Diplomat's Arrest. US Distances Itself from Preet Bharara's Comments; India Wants Apology, Case Dropped*, The Times of India, 20 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Diplomats-arrest-US-distances-itself-from-Preet-Bhararas-comments-India-wants-apology-case-dropped/articleshow/27666819.cms>.
- Exclusive! Kerry, Burns, Biswal Not Informed of Action Against Khobragade*, Rediff News, 18 XII 2013, [online] <http://www.rediff.com/news/report/exclusive-kerry-burns-biswal-not-informed-of-action-against-khobragade/20131218.htm>.
- Former US Official Criticises Handling of Indian Diplomat Devyani Khobragade's Case*, The Indian Express, 2 I 2014, [online] <http://archive.indianexpress.com/news/former-us-official-criticises-handling-of-indian-diplomat-devyani-khobragades-case/1214557/>.
- Gani A., *Bangladesh Has Little to Celebrate After the Most Violent Election Day in its History*, The Guardian, 15 I 2014, [online] <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jan/15/bangladesh-violent-elections-dead-human-rights-abuses>.
- Govt Trying to get US Charges Against Khobragade Dropped: Sushma Swaraj*, Business Standard, 11 III 2015, [online] http://www.business-standard.com/article/pti-stories/govt-trying-to-get-us-charges-against-khobragade-dropped-115031100484_1.html.
- Gray C., *Khobragade Arrest Risks Damaging Ties*, Global Times, 24 XII 2013, [online] <http://www.globaltimes.cn/content/833890.shtml#.Uthqw0Dsa0c>.
- Ha D., *Blanket Policies for Strip Searching Pretrial Detainees. An Interdisciplinary Argument for Reasonableness*, „Fordham Law Review” 2010-2011, Vol. 79, nr 6.
- Harris G., Weiser B., *School in India Ensnared in U.S. Diplomatic Spat*, The New York Times, 15 I 2014, [online] http://www.nytimes.com/2014/01/16/world/asia/indian-school-ensnared-in-us-diplomatic-row.html?hpw&rref=education&_r=0.
- In U.S. Justice System, the Strip-Search is Common Practice*, Chicago Tribune, 19 XII 2013, [online] http://articles.chicagotribune.com/2013-12-19/news/sns-rt-us-india-usa-strip-searches-20131219_1_u-s-marshals-service-strip-search-justice-system.
- India and the United States. Charming, Disarming*, „The Economist” 2014, 4 X.
- India Disappointed After U.S. Re-Indicts Diplomat*, NBC News, 15 III 2014, [online] <http://www.nbcnews.com/news/world/india-disappointed-after-u-s-re-indicts-diplomat-n53726>.
- India Expels U.S. Diplomat Who Allegedly Helped Evacuate Nanny's Family*, The Washington Post, 11 I 2014, [online] <http://www.washingtonpost.com/world/india-demands-ouster->

- of-us-diplomat-allegedly-involved-in-nanny-pay-dispute/2014/01/10/2652c510-79fd-11e3-a647-a19deaf575b3_story.html.
- India Retaliates, Barricades Around US Embassy Removed*, The Times of India, 17 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/India-retaliates-barricades-around-US-embassy-removed/articleshow/27541736.cms>.
- India Urges US to Drop Charges Against Diplomat Devyani Khobragade*, The Guardian, 19 XII 2013, [online] <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/19/india-us-drop-charges-diplomat-devyani-khobragade>.
- India-US Row. What Happened When*, Aljazeera, 20 XII 2013, [online] <http://www.aljazeera.com/news/2013/12/india-us-row-what-happened-when-2013122053428986490.html>.
- Indian Diplomat Devyani Khobragade Arrives in Delhi from US. Deal Reached After Rift Over Arrest and Strip-Search*, The Independent, 11 I 2014, [online] <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/indian-diplomat-devyani-khobragade-leaves-us-after-rift-over-arrest-and-stripsearch-9050712.html>.
- Indian Diplomat Row. Shinde, Rahul, Modi Refuse to Meet US Delegation*, Hindustan Times, 17 XII 2013, [online] <http://www.hindustantimes.com/india-news/indian-diplomat-row-shinde-rahul-modi-refuse-to-meet-us-delegation/article1-1163428.aspx>.
- Indian Official. Diplomat's Arrest in NYC Barbaric*, Bloomberg Businessweek, 17 XII 2013, [online] <http://www.businessweek.com/ap/2013-12-17/indian-official-diplomats-arrest-in-nyc-barbaric>.
- The Indian Problem*, „The Economist” 2013, 23 XI.
- Kerry Expresses Regret Over Strip Search of Arrested Indian Diplomat*, CBS News, 18 XII 2013, [online] <http://www.cbsnews.com/news/kerry-expresses-regret-over-strip-search-of-arrested-indian-diplomat>.
- Khobragade Incident „Extremely Irritating”, Time for Closure. Salman Khurshid*, The Times of India, 16 III 2014, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Khobragade-incident-extremely-irritating-time-for-closure-Salman-Khurshid/articleshow/32134828.cms>.
- Khobragade Row. Here's How the Last Few Hours of Diplomat Crisis Played Out*, Hindustan Times, 12 I 2014, [online] <http://www.hindustantimes.com/india-news/khobragade-row-here-s-how-the-last-few-hrs-of-diplomat-crisis-played-out/article1-1171892.aspx>.
- Mangled Messages*, „The Economist” 2014, 4 I.
- Mazzetti M., *How a Single Spy Helped Turn Pakistan Against the United States*, The New York Times, 9 IV 2013, [online] http://www.nytimes.com/2013/04/14/magazine/ramond-davis-pakistan.html?pagewanted=all&_r=0.
- Mehta M., *US To Warm Up To India After Prime Minister Modi's Win*, National News Agency of Malaysia, 29 V 2014, [online] <http://www.bernama.com.my/bernama/v7/wn/newsworld.php?id=1042328>.
- Michael A., *India's Foreign Policy and Regional Multilateralism*, Basingstoke 2013, *Critical Studies of the Asia-Pacific*.
- Modi Brings up „Ill-Treatment” of Devyani Khobragade in Meeting with US Ambassador*, The Indian Express, 13 II 2014, [online] <http://indianexpress.com/article/india/politics/modi-brings-up-ill-treatment-of-devyani-khobragade-in-meeting-with-us-ambassador>.
- Outrage in India, and Retaliation, Over a Female Diplomat's Arrest in New York*, The New York

- Times, 17 XII 2013, [online] http://www.nytimes.com/2013/12/18/world/asia/outrage-in-india-over-female-diplomats-arrest-in-new-york.html?_r=1&.
- Protests Erupt in India After Diplomat's Arrest in US*, New York Post, 18 XII 2013, [online] <http://nypost.com/2013/12/18/protests-continue-in-india-after-nannygate-diplomat-arrested>.
- Protests Rage in India Over Arrest, Strip Search of Diplomat Devyani Khobragade in New York*, CBS News, 18 XII 2013, [online] <http://www.cbsnews.com/news/india-protests-arrest-diplomat-devyani-khobragade-in-new-york>.
- Richard Family Flight Plan Drawn Up By Nexus of US Diplomats*, The Sunday Standard, 19 I 2014, [online] <http://www.newindianexpress.com/thesundaystandard/Richard-Family-Flight-Plan-Drawn-Up-By-Nexus-of-US-Diplomats/2014/01/19/article2007069.ece>.
- Sangeeta Richard's Diary Says She Was Happy. Devyani Khobragade's Sister*, The Economic Times, 20 XII 2013, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-12-20/news/45418087_1_sister-diary-diplomat.
- Search on Devyani May Even be Illegal*, The Times of India, 19 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Search-on-Devyani-may-even-be-illegal/article-show/27611083.cms?referral=PM>.
- Skazani za katastrofę sprzed ćwierć wieku*, Rzeczpospolita, 7 VI 2010, [online] <http://www.rp.pl/artykul/490650.html>.
- Strip-Searched Indian Diplomat's Attorney Accuses U.S. of „Muscle-Flexing”*, CNN International, 19 XII 2013, [online] <http://edition.cnn.com/2013/12/19/politics/india-us-diplomat>.
- Supreme Court Ruling Allows Strip Searches for Any Arrest*, The New York Times, 2 IV 2012, [online] http://www.nytimes.com/2012/04/03/us/justices-approve-strip-searches-for-any-offense.html?pagewanted=all&_r=0.
- Sutor J., *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2002.
- Timeline of Devyani Khobragade Case*, The Times of India, 18 XII 2013, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Timeline-of-Devyani-Khobragade-case/article-show/27601818.cms?referral=PM>.
- U.N. Approves India's Request to Accredit Diplomat Charged by U.S.*, Reuters, 24 XII 2013, [online] <http://in.reuters.com/article/2013/12/23/india-usa-un-idINL2N0K20UD20131223>.
- U.S. Says Diplomats Defrauded Medicaid*, The New York Times, 5 XII 2013, [online] <http://www.nytimes.com/2013/12/06/nyregion/us-charges-dozens-of-russian-diplomats-and-spouses-with-medicaid-fraud.html>.
- US Ambassador to India Nancy Powell Resigns*, BBC News, 31 III 2014, [online] <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-26823844>.
- US Diplomatic Nexus Gave Wings to Khobragade Maid's Family*, The New Indian Express, 19 I 2014, [online] <http://www.newindianexpress.com/states/karnataka/US-Diplomatic-Nexus-Gave-Wings-to-Khobragade-Maid's-Family/2014/01/19/article2007854.ece>.
- US Prosecutor Defends Arrest and Strip-Search of Indian Diplomat*, The Guardian, 19 XII 2013, [online] <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/19/us-prosecutor-defends-arrest-strip-search-indian-diplomat>.
- Was US Govt Aware of Whereabouts of Devyani Khobragade's Maid?*, The Economic Times, 18 XII 2013, [online] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-12-18/news/45338377_1_maid-whereabouts-government.

Weiser B., Yee V., *Claim Against Indian Diplomat Has Echoes of Previous Cases*, The New York Times, 9 I 2014, [online] http://www.nytimes.com/2014/01/10/nyregion/claims-of-diplomats-mistreating-household-staff-are-far-from-the-first.html?_r=0.

With India-US Ties on an Upswing, Devyani Khobragade Finds Herself Abandoned, The Times of India, 11 XII 2014, [online] <http://timesofindia.indiatimes.com/India/With-India-US-ties-on-an-upswing-Devyani-Khobragade-finds-herself-abandoned/article-show/45465051.cms>.

Dokumenty

Manhattan U.S. Attorney Announces Arrest Of Indian Consular Officer For Visa Fraud And False Statements In Connection With Household Employee's Visa Application, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 13 XII 2013, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/December13/KhobragadeArrestPR.php>.

Statement of Manhattan U.S. Attorney Preet Bharara On U.S. v. Devyani Khobragade, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 18 XII 2013, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/December13/KhobragadeStatement.php>.

United States v. Devyani Khobragade – Complaint, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 12 XII 2013, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/December13/KhobragadeArrestPR/Khobragade,%20Devyani%20Complaint.pdf>.

United States v. Devyani Khobragade – Indictment, The United States Attorney's Office – Southern District of New York, 9 I 2014, [online] <http://www.justice.gov/usao/nys/pressreleases/January14/KhobragadeIndictment/Khobragade,%20Devyani%20Indictment.pdf>.

Strona internetowa

<http://www.law.cornell.edu>

Sebastian STĘPIEŃ – doktorant w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukończył studia na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ oraz studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji UJ, uzyskując tytuł magistra na obydwu kierunkach. Jest również absolwentem Kolegium Europejskiego w Natolinie, gdzie odbył studia podyplomowe w zakresie europeistyki i uzyskał tytuł Master of European Studies, broniąc pracę dyplomową pt. „The precautionary principle in international and European Union law and its impact on international trade relations”.